

VAHİY-SİRET İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA HZ. PEYGAMBER'İN RİSALET SÜRECİNDE İLÂHÎ İNAYET ÖRNEKLERİ *

EXAMPLES OF DIVINE GRACE DURING THE PROPHET'S (PBUH) RISALA PERIOD IN THE CONTEXT OF REVELATION-SIRA RELATIONSHIP

Geliş Tarihi: 16.01.2021 Kabul Tarihi: 09.09.2021

✉ **HASAN NAS**

DR.

MEB

ÖĞRETMEN

orcid.org/0000-0001-6879-5389

hasannas29@hotmail.com

ÖZ

Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in siretindeki gelişmeleri -anahatlarıyla- ortaya koyan, en doğru ve güvenilir bilgileri ihtiva eden bir kitaptır. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in risalet sürecinde yaşadıklarını vahiy-siret birliğinde anlamaya çalışmak gerekir. Âlemlerin Rabbi, elçisine peygamberlik öncesi hayatında birçok inayette bulunduğu gibi onu elçi olarak görevlendirdikten sonra da desteklemiş ve yalnız bırakmamıştır. Allah Teâlâ ilk vahiyyle birlikte bir yandan Hz. Peygamber'in ruhunda esen fırtınaları dindirmiş bir yandan da Mekke eşrafının bu yeni tevhid daveti karşısındaki olumsuz tepkilerine, çeşitli itham ve iftiralara karşı elçisine refakat ederek onu savunmuştur. Bu zorlu süreçte Allah'ın Hz. Peygamber'in içinde yaşadığı sıkıntılara, Mekke ileri gelenlerinin tazyiklerine karşı ve savaş meydanlarında ona ve Müslümanlara yönelik ne şekilde inayetlerde bulunduğunu göstermeye çalışacağız. Biz bu çalışmada Hz. Peygamber'in Allah'ın elçisi olarak seçilmesiyle birlikte kendisine lütfedilen bazı ilâhî inayet örneklerini inceleyeceğiz.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Rab, Vahiy-Siret, İnanet.

ABSTRACT

The Holy Quran is a book that outlines the developments in the Prophet's (pbuh) sira and contains the most accurate and reliable information. Within this scope, it is necessary to try and understand the Prophet's (pbuh) experience in the risala period in the context of both revelation and sira. The Lord of the worlds supported the Prophet (pbuh) after He appointed him as His messenger and did not leave him alone, as He granted him many graces in his life before the prophethood. On one hand, with the first revelation, Allah alleviated the storms that shook the Prophet's (pbuh) soul, on the other hand, He defended him by accompanying His messenger against the negative reactions of the notables of Mecca to this new invitation of tawheed, and various accusations and slanders. In this study, we will examine some examples of divine grace granted to the Prophet (pbuh) after being chosen as Allah's messenger. We will try to show how in this difficult process, the Lord of the worlds granted graces to the Prophet (pbuh) during the troubles he went through, against the pressure from the notables of Mecca against him and the Islamic community, and in the battlefields.

Keywords: Tafsir, Qur'an, Rab, Revelation-Sira, Grace.

* "Bu çalışma yazarın "Zihniyet İnşası Bağlamında Kur'an'da Rubûbiyet" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir."

EXAMPLES OF DIVINE GRACE DURING THE PROPHET'S (PBUH) RISALA PERIOD IN THE CONTEXT OF REVELATION-SIRA RELATIONSHIP

SUMMARY

The Qur'an is a "verbal address" that was revealed gradually over a period of twenty-three years aiming to guide people's lives. Therefore, it would be appropriate to try and understand it along with the society it addressed and the Prophet's sira. In addition, it is a book that outlines the developments in the Prophet's (saw) sira and contains the most accurate and reliable information, and it is necessary to review the experiences of the Prophet (saw) during the invitation to tawheed together with the revelation and sira.

Allah Almighty had granted many blessings and gifts to the Prophet (saw) in his life before the prophethood, and He always stood by him and supported him at different stages of his life after choosing him as His messenger. Undoubtedly, the greatest grace of the Lord of the worlds towards His messenger was the fact that He chose him from among people for this honorable duty. Thus, under the guidance and supervision of his Lord, a long march of twenty-three years began for the Prophet (saw). In this difficult process, He accompanied His prophet, guarded him, protected him from damages from his enemies, and guided him. One of the graces of Allah upon His messenger is that He calmed the heart of his messenger, who, of course, was afraid as a human reflex when the first revelation was revealed to him and then the revelation was interrupted, as all of it was an extraordinary development he never expected. In these early periods of the revelation, when the Prophet was worried about being mad or losing his mind, his Lord calmed His messenger by informing him that he was part of a deep-rooted and valuable religious tradition. With the beginning of the invitation to Islam, against the notables of Mecca accusing the Prophet (saw) of being "mad", Allah acted as the spokesperson of His messenger and defended him against the notables of Mecca without leaving any need for him to say anything.

The expanding/inshirah of the Prophet's (saw) chest, the lifting of the burden that weighed down on him, and the exaltation of his glory are some of the graces of the Lord. This is because the Messenger of Allah had lost his way before the prophethood;

questions about the meaning of life and death, what to do and to believe overwhelmed him, weighed him down, so to say. With the fact that the knowledge of the truth began to be given to him, the burden on his back was reduced and his confusion in his inner world was removed. In addition, the Prophet (saw), a man who lived a quiet life and who was not known by people other than those from his community, became one of the prominent figures and his name was exalted as the messenger of Allah until the Day of Judgment after being honored with the divine selection.

In a period when the notables of Mecca were trying to drive people away from him in order to isolate the Prophet (saw), and on top of this his young son Abdullah died a month after his son Qasim, the fact that Allah protected His troubled messenger and relieved him with the good news of Kawthar is an example of the support of the Lord of the Worlds to his servant and messenger.

The Meccan polytheists started to say about the Prophet of Islam, who was lonely in the society, whose invitation to monotheism did not find much response and who did not have a son, that the religion he brought would be forgotten after he died, and they would be saved from him. At such a sensitive time, his Lord did not leave him alone, and affirmed his Messenger with the good news of Kawthar, which includes worldly and otherworldly gifts. It is among His graces that He rebutted the traps set up by the notables of Mecca to kill the Prophet (saw) before the hijra journey and that He protected his messenger during a critical period when he was hiding in the cave of Thawr by giving him tranquility and supporting him with invisible armies.

We see some pictures of the divine grace during the Prophet's (saw), risala period in his wars with the enemies of Islam. What happened in the risala period of the Prophet of Islam also constitutes a good example of the continuous control of the Lord of the worlds over history and society as a manifestation of the dynamic Lord-human relationship presented in the Qur'an.

GİRİŞ

Kur’ân-ı Kerîm toplu ve yazılı bir kitap halinde indirilmemiştir. Yirmi üç yıllık bir zaman dilimi içinde peyderpey nüzûlü devam eden sözlü bir hitap olduğu için onu muhatap aldığı ilk toplum ve Hz. Peygamber’in sireti eşliğinde okumak isabetli olacaktır. Zira bilindiği üzere o, belli bir zamanda, belli bir coğrafyada, belli bir topluma rehberlik yaparak onları içinde buldukları şirkin karanlıklarından kurtarıp aydınlık bir dünya olan tevhidin esenliğine ulaştırmak amacıyla nazil olmuş ilâhî bir kitaptır.¹

Kuşku yok ki Kur’ân, Hz. Peygamber’in yaşadığı topluma ve döneme ilişkin en doğru ve en güvenilir bilgileri ihtiva etmektedir. Ayrıca o, Hz. Peygamber’in risalet sürecindeki gelişmeleri -ana hatlarıyla- birbiriyle bağlantılı bir şekilde açıklayan bir “dizi anlatım” niteliğindedir. Bu sebeple Hz. Peygamber’in çağrısına olumlu yahut olumsuz karşılık verenlerin tavırlarının periyodik olarak yansımalarını Kur’ân’daki âyet gruplarında bulmak mümkündür.² Kur’ân bir hidayet kaynağı olarak muhataplarıyla sürekli diyalog halinde bulunmuş, kendisine kulak verenlere atacakları adımlarda rehberlik yapmıştır. Gerek önceki ümmetlerin kıssalarına gerekse Allah’ın son elçisi olan Hz. Peygamber’in tevhid mücadelesine

¹ el-Mâide 5/16; İbrâhîm 14/1; el-Hadîd 57/9.

² M. İzzet Derveze, *Kur’ânü’l-Mecîd (Kur’ân’ı Anlamada Bir Yöntem Çalışması)*, çev. Vahdettin İnce (İstanbul: Ekin Yayınları, 1997), 16-17. Derveze (ö. 1984) Kur’ân’a göre Hz. Peygamber’in hayatını incelemeye çalıştığı diğer bir eserinde de Kur’ân üzerinde derinlemesine çalışırken Hz. Peygamber’in risalet öncesi ve risalet dönemiyle ilgili dinî, fikrî, sosyal ve ekonomik hayatla ilgili pek çok âyet bulunduğunu fark etmesi sebebiyle böyle bir çalışma yapmak istediğini belirtmektedir. O böylece Hz. Peygamber’in çağını ve ortamını şimdye kadar kimsenin yapmadığı şekilde yalnızca Kur’ân’dan hareketle aydınlatmaya ve genellikle dikkatlerden kaçan tabloları resmetmeye çalıştığını ifade etmektedir. Bk. M. İzzet Derveze, *Asru’n-Nebî (Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı)*, çev. Mehmet Yolcu (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011), 1/14-16.

bu gözle bakıldığında Allah Teâlâ'nın, kullarıyla olan canlı, dinamik ve yaşanan ana ilişkin tasarruflarını izhar eden rubûbiyet tasvirleri dikkati çekecektir. Allah Teâlâ rubûbiyetinin bir gereği olarak sarsılmaz imana sahip olup kendisine ve İslâm davasına gönülden bağlanan kullarını hiçbir zaman yalnız ve çaresiz bırakmayarak onlara inandıkları hak yolda bütün baskılara karşı dayanma gücü vermiştir. Nitekim İslâm tarihi, savaş meydanlarında sonucu yalnızca güç ve imkânların değil aynı zamanda istikamet üzere sebat gösterip Allah'ın yardımına dayanmanın belirlediğini gösteren çok sayıda örnek içermektedir.

Allah, Hz. Muhammed'e risalet öncesi hayatında birçok inayette bulunduğu gibi peygamberlik görevi verdikten sonra da hayatının farklı aşamalarında nusretiyle onun yanında bulunmuş ve onu desteklemiştir. Allah Teâlâ evveleminde elçisini ilâhî risalete mazhar kılmakla onun şanını yüceltmiş ve yaşadığı tabii endişeleri izale etmek suretiyle onu teskin etmiştir. Kur'ân'dan anlaşıldığına göre O, tevhid mücadelesinin ilk dönemlerinden itibaren Mekke müşriklerinin çok sayıdaki itham ve iftiralarına karşı adeta elçisinin sözcülüğünü yapmış ve onu İslâm düşmanlarına karşı müdafaa etmiştir. Özellikle muarızlarının ilk zamanlardaki karşı çıkışları karşısında resulünü teselli etmek suretiyle onu rahatlatmış; çeşitli dünyevî ve uhrevî mükâfatlarla müjdeleyerek motive etmiştir. O rubûbiyetinin bir gereği olarak peygamberine ve inananlara ihsanlarda bulunmuş ve yaşadıkları birçok sıkıntı ve zorluğun nihayetinde onları esenliğe çıkarmıştır. Bu yönüyle çalışma aynı zamanda Kur'ân'da takdim edilen dinamik, canlı ve süregelen Rab-insan münasebetinin bir tezahürü niteliğinde olmak üzere Allah'ın tarihe ve topluma yönelik kesintisiz tasarruflarına güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Biz bu çalışmada Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i risaletle görevlendirmesiyle birlikte ona lütfettiği bazı ilâhî inayet tablolarını takdim edeceğiz. Bu kapsamda olmak üzere bir yandan ilk vahiyden itibaren Hz. Peygamber'in ruhî arayışının Rabbi tarafından nasıl nihayetlendirildiği üzerinde duracak bir yandan da Mekke toplumunun oligarşik yapısının oluşturduğu baskı ve zulümlerine karşı Rabbinin ona ne şekilde sebat vererek rehberlik yaptığını göstermeye çalışacağız. Yanı sıra diğer zamanlarda olduğu gibi bilhassa Müslümanların ümitlerinin tükendiği ve çaresiz kaldıklarını hissettikleri en kritik dönemlerdeki, varlık-yokluk mücadelesi verdikleri savaş meydanlarındaki ilâhî inayetleri veri araştırma yöntemiyle tespit ve tahlil edeceğiz.

1. HZ. PEYGAMBER'İN İLÂHÎ RİSÂLETE MAZHAR OLMASI

Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'e yönelik en büyük inayeti, onu insanlar arasından elçisi olarak seçmesidir. Böylece Resûlullah için, kendisine

gelen ilk vahiyle³ birlikte Rabbinin rehberliği ve nezaretinde uzun bir yürüyüş başlamış oldu. Yirmi üç yıl sürecek olan bu zaman zarfında Rabbi, elçisine hamilik yapacak; ona yol gösterecek, onu koruyacak ve yalnız bırakmayacaktı. Hz. Peygamber de bu yürüyüş süresince O'nun adı ile adımını atacak, hayata ve olaylara O'nun gösterdiği yerden bakacak; insanı ilgilendiren ne varsa hepsini Rabbinin okumasını istediği şekilde okuyacaktı. Allah Teâlâ'nın Mekke Arap toplumu üzerinden tarihe yaptığı bu müdahaleyle birlikte artık insanlık tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu.

Kur'ân'ın nüzul sürecinde Hz. Peygamber'in risaletinin ilk yılında bir-iki istisna hariç ilk vahiy pasajında olduğu gibi rab terkiplerinin tamamının "rabbike" şeklinde gelmiş olması, Rab-abd ilişkisi bakımından dikkat çekici bir husustur.⁴ Anlaşılan bu hassas dönemde Allah Teâlâ seçtiği elçisini risalet görevi için özel olarak hazırlamak ve onu bu ağır yükü taşıyabilecek yetkinliğe eriştirmek istiyordu. Böylece onun maliki ve efendisi olup onu yaratan, yaşatan, yetiştiren, sonsuz keremi ile ona ihsanda bulunan, ihtiyaçlarını karşılayan, sıkıntılarını gideren, bilmediklerini öğreten ve onu şaşırmışlığı üzere bırakmayıp ona yol gösterenin kendisi olduğunu bildirmiş oluyordu.⁵ Ayrıca içerisinde sahiplenme, şefkat ve merhamet barındıran "rabbike" hitabı, Hz. Peygamber'in Rabbi ile olan duygusal bağını güçlendiriyor ve onu, güven telkin eden rubûbiyetin esenlik nefesiyle buluşturuyordu.⁶

Allah Teâlâ, elçisine bildirdiği ilk âyet pasajında⁷ "rabbike" hitabıyla bir yandan kulu ile tabii yakınlığını hissettirirken diğer yandan rubûbiyetin ayrılmaz parçası olan yaratma ve kerem sahibi olma hususiyetlerini vurgulamaktadır. Allah'ın yaratma ve lütufta bulunma sıfatları Hz. Peygamber'in içinde yaşadığı toplum tarafından benimsenen ilâhî nitelikler olduğu için O, böylece elçisine aşına olduğu bu sıfatlarla seslenmiş oluyordu. İki defa zikredilen yaratma eylemi, mutlak kudretin alameti ve rab olmanın en bariz vasfı olup zerresinden küresine kadar vücut bulan her şeyin ancak O'nun tasarrufuyla varlık alanına çıktığını göstermektedir. Allah'ın sonsuz kerem sahibi olması ise O'nun var ettiği bütün mahlûkatı kendi ihtiyaçlarıyla baş başa bırakmayıp onlara nihayetsiz keremiyle ihsanda bulunması, yaşamaları ve varlıklarını devam ettirmeleri

³ Bk. Muhammed b. İsmâil el-Buhârî, *el-Câmi' u's-sahîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir (Medîne: Dâru tavkîn-necât, 1422), "Bed'ül-vahy", 1 (3).

⁴ Kur'ân'da genellikle Hz. Peygamber'e hitaben yer alan "Rabbike" izafet terkipleri, ilk altı yıllık dönem içerisinde 98, toplamda ise 242 kez geçmektedir. M. Fuâd Abdülbâkî, *el-Mu'cemu'l-müfrehes li-elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerim* (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1428/2007), 353-357.

⁵ Bk. el-Alak 96/1-5; ed-Duhâ 93/6-8.

⁶ ed-Duhâ 93/5.

⁷ el-Alak 96/1-5.

için zorunlu olan maddî-manevî bütün ihtiyaçlarını karşılaması anlamına gelmektedir. Böylece ilk inen vahiyle birlikte Hz. Peygamber'e henüz risalet vazifesinin başında iken, görevi boyunca kendisinin yanında olan ve karşılaşacağı sıkıntılarda her şeye gücü yeten ve ikram sahibi bir Rab tarafından destekleneceği telkininde bulunulmuş olmaktadır.

2. İLK VAHYİN AKABİNDE ALLAH'IN HZ. PEYGAMBER'İ TESKİN ETMESİ ve MEKKE EŞRAFINA KARŞI SAVUNMASI

Allah Teâlâ'nın, inayetlerinden biri gerek ilk vahyin nazil olması akabinde gerekse fetret-i vahiy sürecinde yaşadığı fevkalade hadiselerden dolayı tabii/beşerî bir refleksle korkuya kapılan, aklını yitirmekten yahut mecnun olmaktan endişelenen⁸ resulünü teskin etmesidir.⁹ O, ilgili âyetlerde doğrudan resulünü muhatap alarak kaleme ve satır satır yazdıklarına kasekle “*Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir mecnun/cinlenmiş değilsin*” buyurmuş, yaşadığı şeylerin hakikat olduğu ve Rabbinden geldiği hususunda en küçük bir şüpheye dahi kapılmaması gerektiğini ona bildirmek suretiyle kalbini pekiştirmiştir.¹⁰ Nitekim hemen ardından Hz. Peygamber için kesintisiz

⁸ İmam Buhârî (ö. 256/870) vahyin başlangıcına dair rivayetleri naklederken ilk vahyin akabinde Hz. Peygamber'in, eşi Hatice'ye yaşadığı tecrübeyi anlattıktan sonra kendisi için endişelendiği (لَقَدْ خَشِيتُ عَلَى نَفْسِي) sözünü, buna karşılık Hz. Hatice'nin de onu teskin ettiği bilgisini aktarmıştır. Bk. Buhârî, “Bed’ül-vahy”, 1, (3). Buhârî, Sahih'in bir başka yerinde ise vahyin bir süre inkıtasından dolayı Hz. Peygamber'in çok üzüldüğünü ve kendisini aşağı atmak için birkaç kez dağların zirvesine çıktığını bildiren bir nakle yer vermiştir. Bk. Buhârî, “Ta’bir”, 91 (6982). İbn İshak (ö. 151/768) ile İbn Sa’d (ö. 230/845) da kitaplarında Hz. Peygamber'in Hira mağarasında Cebrail'den (a.s.) ilk vahyi aldıktan sonra o güne değin en nefret ettiği durum olan mecnun yahut kâhin olmaktan korktuğu bilgisini nakletmiş, akabinde de Hz. Peygamber'in yaşadığı bu endişeden sonra kavminin karşısına bu şekilde çıkmamak için intihar etmeyi düşündüğü bilgisine yer vermişlerdir. Bk. Muhammed b. İshak, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye, 2004), 1/168; Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-hancî, 2001), 1/166. (Bu rivayetlerin bir eleştirisi için bk. Hüseyin Kahraman - Mehmet Şakar, “Hz. Peygamber'in İlk Vahyin Akabinde İntiharı Düşünmesi İle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidî”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2017/1), 151-189). Bize göre Hz. Peygamber'in yaşadığı bu üzüntüden dolayı intihar etmeyi düşünmesi mümkün değildir. Zira ona bu görevi veren Rabbinin onu bu kadar çaresiz bırakmayacağı açıktır. Ancak konuyla ilgili bütün rivayetler birlikte değerlendirildiğinde o süreçte Hz. Peygamber'in takati zor bir tecrübe karşısında, tabii olarak, ruhsal açıdan sıkıntılı bir dönemden geçtiği anlaşılmaktadır.

⁹ el-Kalem 68/2-7.

¹⁰ Klasik ve çağdaş birçok tefsirde Allah Resûlü'ne yönelik “Sen Rabbinin nimeti sayesinde bir mecnun değilsin” hitabının genellikle Mekke müşriklerine bir mesaj niteliği taşıdığı, onları hedef aldığı ifade edilmiştir. Örnek olarak bk. Fahrreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb (et-Tefsîru'l-kebir)* (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsî'l-‘Arabî, 1420), 30/600; Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur’ân (Kur’ân'ın Anlamı ve Tefsiri)*, trc. Muhammed Han Kayanî vd. (İstanbul: İnsan Yayınları, 1987), 6/391. Haddizatında âyetlerin

bir mükâfat olduğu bildirilmiş, kendisine peygamberlik görevi boyunca yaşadığı ve yaşayacağı çeşitli eziyet ve sıkıntılara karşılık bitmez tükenmez bir ödül verileceği müjdelenmiştir.¹¹ Bu mükâfatın mahiyeti ise âhîret hayatında Rabbinin ona sunacağı müstesna ikramlar, dünya hayatında da sıkıntıya düştüğünde yanında bulacağı O'nun inayeti ve desteğidir.¹²

Hız. Peygamber'e risâlet gibi yüce bir makamı bahşeden Allah'ın katındaki bu ihsan, şüphesiz her türlü yoksunluğu gideren, müşriklerin tüm ithamlarını¹³ önemsiz kılan engin bir karşılık, yakınlık ifadesi ve yüreklendirici bir tesellidir. Rabbinin şefkat ve merhametini ifade eden bir hitapla resulünü onurlandırdığına dair âyetlerden de anlaşıldığı gibi onun mazhar olduğu bu inayet ve lütuflardan daha kıymetli bir şeyin olmadığı ve böyle şerefe sahip olan kimsenin büyük kazanç elde ettiği açıktır.¹⁴ Akabinde Rabbi, Mekkeli müşriklerin cin telakkilerinden belli ölçüde etkilendiği için doğal olarak endişeye kapılan elçisini teskin ve taltif etmeye devam etmektedir: Sana erişmesi muhtemel bir takım şerhlerden endişe etmene hiç gerek yok. Çünkü “*Sen elbette yüce bir*

(el-Kalem 68/2-7) üslûbu ve bağlamı bu değerlendirmeye de müsait olmakla birlikte hem klasik kaynaklarımızdaki ilgili rivayetler hem de cahiliye Araplarının toplumsal muhayyilesinde cinler ve cinlenmeyle ilgili çok güçlü bir arka plan bulunduğu gerçeği dikkate alındığında buradaki hitabın, vahyin başlangıç aşamasında ve henüz “Kitap nedir, iman nedir bilmeyen” (eş-Şûrâ 42/52), “Bu kitabın kalbine indirileceğini ümit etmeyen” (el-Kasas 28/86) Hız. Peygamber'in kalbini pekiştirmek için geldiğini söylemek, kanaatimizce daha isabetli olacaktır. (Kur'an'da nüzul sırasına göre Mekke müşriklerinin Allah'ın elçisine “mecnun” ithamında bulunmaları ve onlara mukabil Hız. Peygamber'in cinlenmiş olmadığını vurgulayan âyetler için bk. el-Kalem 68/51; et-Tekvîr 81/22; el-Hicr 15/6; es-Sâffât 37/36; et-Tür 52/29.)

¹¹ el-Kalem 68/3.

¹² Muhammed Tâhir b. Âşûr, *Tefsîru 'l-tahrîr ve 'l-tenvîr* (Tûnus: ed-Dârü't-Tûnusiyye, 1984), 29/62-63.

¹³ Mekke müşriklerinin Hız. Peygamber'e yönelik en büyük ithamlarından biri onun cinlenmiş/mecnun olduğu iddiasıydı. Bilindiği üzere cahiliye dönemi Araplarında cinlerin büyük bir nüfuzu olduğuna inanılırdı. Müşriklerden cinleri Allah'a ortak koşanlar, cinlerin yaratıcı olduğuna inananlar, cinleri Allah'ın yakınları sayanlar, Allah'a ulaşmada aracı kabul edenler, cinlerin fayda ve zarar verme gücüne sahip olduğuna ve nihayet onların gaybı bildiklerine, şair ve kâhinleri yönettiğine inananlar çoktu. Onlar şair ve kâhinlerin cinlerden bilgi ve ilham aldıklarına inandıkları için Hız. Peygamberin de onlar gibi cinlerin etkisi altına girdiğini zannediyorlardı. Bu sebeple Hız. Peygamber onlara ilahi risaletle görevlendirildiğini ve gelen vahiyleri bildirdiğinde ilk planda onu mecnunlukla itham ettiler. Çünkü onlara göre bu tür edebî değeri yüksek fevkalade sözler, ancak cinler aracılığıyla gaybdan elde edilebilecek bilgilerdi. Mekkeli müşriklerin bu cin telakkileri için bk. Hüseyin Çelik, “İslam Öncesi Mekke'de Ruh ve Cin İnancı”, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur'an Öncesi Mekke Toplumu Sempozyumu*, ed. Mevlüt Güngör (İstanbul: İ.B.B. Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2011), 319-328.

¹⁴ Seyyid Kutub, *Fîzilâli'l-Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde)*, trc. Bekir Karlığa vd. (İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1970), 15/143.

*gelenek/ahlâk*¹⁵ *üzeresin.*”¹⁶ Yani sen Allah’ın ilk insanla birlikte başlattığı nübüvvet zincirinin son halkasıdır. Çünkü sana gelen vahiy senden önce de nice peygambere gönderilmiştir. Senin üzerinde bulunduğun yol/din, geçmiş insanlık tarihini kuşatan büyük bir geleneğe sahiptir. Senden önce de nice peygamber, Rabbinin kendisine bildirdiği vahyi insanlara tebliğ ve en güzel şekilde temsil etmiştir. İşte sen böylesine köklü ve değerli bir yol üzerindesin! Yine eşi Hz. Hatice (ö. 620) ilk vahyin akabinde endişelendiğini söyleyen Hz. Peygamber’e onu teskin etmek için Allah’ın, dinini tebliğ etmek üzere insanlığa gönderdiği resulünü mahcup olacak bir durumda bırakmayacağını onun örnek ahlâkı üzerinden açıkça ifade etmektedir: “Hayır! Andolsun ki Allah seni asla mahcup etmez. Çünkü sen akrabamı gözetirsin, işini görmekten aciz kimselere yardım edersin,

¹⁵ Klasik tefsirlerde bu âyette geçen “huluk” kelimesine farklı anlamlar verilmiştir. Mukâtil b. Süleyman (ö. 150/767) bu kelimeyi “İslâm dini” olarak ifade etmiş, Taberî (ö. 310/923) ise bunun “ahlâk, Hz. Peygamberi terbiye eden Kur’ân ahlâkı” gibi anlamlara geldiğini söyledikten sonra Abdullah b. Abbas (ö. 68/687-88), Mücâhid (ö. 103/721) ve Dahhâk’ın (ö. 105/723) bu kelimedeki maksadın “din” olduğunu söylediklerini ve buna göre anlamın “Şüphesiz ki sen büyük bir din üzeresin” şeklinde olduğunu nakletmiştir. Mâtürîdî (ö. 333/944) “Kur’ân’dır, çünkü onu tedip eden Kur’ân’dır” şeklinde açıklamış, Fahrredîn er-Râzî (ö. 606/1210) de “kâmil/övülen ahlâk” olarak tanımlamıştır. Bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte (Beirut: Dâru İhyâi’t-türâs, 1423), 4/403; Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezid et-Taberî, *Câmi’u l-beyân ‘an te’vîli âyi l-Kur’ân*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî (Riyad: Dâru ‘âlemi’l-kütüb, 1422/2001), 23/149-152; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Te’vîlâtü ehli’s-sünne*, thk. Mecdî Bâsel-lûm (Beirut: Dâru’l-kütübî’l-’ilmiyye, 2005), 10/136; Fahrredîn er-Râzî, *Mefâtîhu l-gayb*, 30/601. Aynı kelime Şuarâ Süresi 137. âyet-i kerîme’de ise “din/gelenek/âdet anlamında gelmiştir: “(Hz. Hûd’a kavminden inkârcı kimseler dediler ki) Bizim tuttuğumuz yol, önceki atalarımızın sürüp gelen dinlerinden/âdetlerinden başka bir şey değildir.” Bk. Taberî, *Câmiu l-beyân*, 17/614; Mâtürîdî, *Te’vîlât*, 8/75-76; Fahrredîn er-Râzî, *Mefâtîhu l-gayb*, 24/523. Anlaşılan “huluk” kelimesi İslâm geleneğinde hem din/İslâm hem insanda huy olarak bilinen nitelikler/ahlak hem de yol/gelenek/âdet anlamında kabul edilmiştir. Ayrıca bu noktada cahiliye şii ve atasözlerinde “ahlâk” kelimesine rastlanmadığını, bu kelimenin tekili olan “hulk” kelimesinin ise nadiren kullanılmış olduğunu da belirtmek gerekir. Cahiliye edebiyatında güzel ahlâk anlamında, “mürüvvet” ifadesi ve ahlâkî muhtevaya sahip “hayır”, “maruf”, “hak” gibi kavramlar daha sık kullanılmıştır. Bk. Adem Apak, *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2012), 115. Diğer taraftan konuyla ilgili yapılan müstakil bir çalışmada “huluk” kelimesinin, âyetin nüzul sebebi, bağlamı, Kur’ân bütünlüğü içindeki yeri, tefsir rivayetleri ve dilsel veriler dikkate alındığında yaygın kanaatin aksine bunun Hz. Peygamber’in örnek ahlakıyla bir ilgisi olmayıp onun köklü bir dinî gelenek üzere bulunduğunu belirttiği iddia edilmektedir. Bk. Suat Koca, “Aydınlıkta Saklanan Bir Âyet: Ve-inneke le-‘alâ hulukin azîm (68/el-Kalem:4) Âyeti Çerçevesinde Kur’ân’da Huluk Kavramını Yeniden Düşünmek”, *AÜİFD* 55/2 (2014), 27-58. Bize göre de huluk kelimesinin öncelikli anlamı ilk dönem tefsirlerde de belirtildiği üzere Hz. Peygamber’in üzerinde bulunduğu köklü dinî geleneği ifade etmesidir.

¹⁶ el-Kalem 68/4.

yoksula, misafire ikramda bulunursun, hak uğrındaki sıkıntılarda insanlara yardımcı olursun.”¹⁷

Allah Teâlâ'nın, elçisine yönelik bir desteği de İslâm davetinin başlamasıyla birlikte Mekke eşrafının Hz. Peygamber'e yönelik “mecnun”, ithamına karşı ona sahip çıkıp onu Mekke ileri gelenlerine karşı savunmasıdır. Zira Mekkeli müşrikler Hz. Peygamber'in böylesi büyük bir mücadeleye kalkışma nedenini ve toplumun tamamına cephe almayı gerektirecek bu davetin sebebini anlamaya çalışmak yerine sahip oldukları cin telakkilerinden hareketle onu hemen cinlerin etkisi altına girmekle itham etmişlerdi. Buna karşılık Allah asıl dalalette olan kimselerin resûlüne böyle mesnetsiz bir ithamda bulunan Mekke eşrafı olduğunu bildirerek onları ikaz etmiştir.¹⁸

Yine bu tartışmaların canlı olduğu dönemde ilk nazil olan surelerden Tekvîr Sûresinde müşriklere hitaben, doğumundan itibaren gözlerinin önünde olan, yıllarca arkadaşlık yaptıkları, kendisine güvendikleri ve bu yüzden de görüşlerine başvurdukları arkadaşlarının mecnun/cinlenmiş olmadığı açık bir şekilde vurgulanmıştır: “*Arkadaşınız (Muhammed) mecnun değildir.*”¹⁹ İlgili âyetlerde kullanılan dile dikkat edildiğinde Allah Teâlâ'nın adeta elçisinin sözcülüğünü yaptığı ve onun bir şey söylemesine ihtiyaç bırakmadan onu Mekke ileri gelenlerine karşı müdafaa ettiği kolayca fark edilecektir.

3. FETRET-İ VAHYİN AKABİNDE HZ. PEYGAMBER'İN TESELLİ EDİLMESİ ve İLÂHÎ İNAYET

Hz. Peygamber'e ilk vahiy geldikten sonra bir müddet vahiy kesilmişti.²⁰

¹⁷ Bk. Buhârî, “Bed'ül-vahy”, 1 (3).

¹⁸ el-Kalem 68/5-6. Kalem Sûresi 6. âyette geçen “meftun” kelimesine genellikle “delilik”, “akıl yoksunluğu” anlamı verilmiştir. Ancak âyetlerin bağlamı dikkate alındığında buradaki meftûn kelimesinin daha çok mecnunlukla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Fahreddîn er-Râzî ve Beyzâvî (ö. 685/1286) gibi müfessirler ilgili âyetleri izah ederken bu kelimeyi “cinlenmek suretiyle belaya uğramış olan kimse” şeklinde açıklamakta ve bu anlama ağırlık vermektedir. Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 30/602; Nâsîrüddin el-Beyzâvî, *Envârü'l-tenzîl ve esrârü'l-te'vil*, thk. Muhammed Abdurrahmân (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1418), 5/233.

¹⁹ et-Tekvîr 81/22.

²⁰ Vahyin bir müddet kesintiye uğraması anlamında fetret-i vahiy, ilk olarak Alak Sûresinden sonra gerçekleşmiş olup bu kesinti süresi kaynaklarda en az on iki gün ile en fazla üç sene arasında farklı süreler şeklinde geçmektedir. İbn Abbas ile kimi tâbiîn âlimleri bu sürenin on iki, on beş, yirmi beş yahut kırk gün olduğunu söylemişlerdir. Zemaşerî (ö. 538/1144) de kesin bir zaman bildirmemekle birlikte vahyin günlerce gelmediğini söylemek suretiyle bu kesintinin günlerle ifade edilebilecek kadar az sürdüğünü benimsemiş olmaktadır. Esasen iki buçuk yahut üç yıllık bir süre gerek Hz. Peygamber gerekse ilk Müslümanlar için dayanılması zor uzun bir zamandır ve isnadı problemlili olan bu görüş aklen de isabetli görünmemektedir. Yanı sıra vahiydeki bu kesinti bir defaya mahsus olmayıp kaynaklarda beş ayrı fetret dönemi zikre-

Bu yüzden o endişeye kapılmış ve bu durumdan oldukça muzdarip olmuştu. Vahiydeki bu inkıtanın ardından Müddessir Sûresinin ilk âyetleri nazil oldu. Rivayetlere göre vahyin bir süre gelmeye devam etmesinden sonra ikinci kez kesilmesi yine Hz. Peygamber'i ziyadesiyle üzmüş, onu telaşlandırmış ve yatağa düşürmüştü. Hatta kavminden bir takım kimseler "Rabbi onu terk etti ve ona kızdı" diyerek kara propaganda yapmışlardı.²¹ Bunun üzerine Allah Teâlâ darılıp onu terk etmediğini bildirmek suretiyle elçisinin tedirginliğini gidermiş suretiyle elçisinin tedirginliğini gidermiş ve teskin etmişti.²² Ardından âhiretteki konumunun dünyadaki durumundan daha iyi olacağını²³ bildirmiş ve sonrasında Rabbinin ona vereceği lütuflarla

dildiği için fetret-i vahiyden değil fetret-i vahiyden bahsetmek daha doğru olacaktır. Esasen vahyin birbiri peşi sıra gelmemesi tabii bir durum sayılmalıdır. Anlaşılan Hz. Peygamber'in yaşamış olduğu bu endişenin asıl sebebi, onun henüz vahyin tabii işleyişine vakıf olmamasıdır. Nitekim daha sonraki zamanlarda vahyin gecikmesi onda -bu şekilde- herhangi bir tedirginliğe sebep olmamıştır. Fetret-i vahiyle ilgili rivayet ve değerlendirmeler için bk. Mustafa Akçay, "Vahiyde Fetret Problemi Üzerine Bir İnceleme", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 79-88; Faruk Vural, "Sebepleri ve Sonuçları Bakımından Fetret-i Vahiy Meselesi Üzerine Bir İnceleme", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/8 (2015), 83-102.

²¹ Bk. Buhârî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 65 (4950); İbn İshak, *es-Sîretu'n-nebeviyye*, 179-180; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/484-487. Hz. Peygamber'in fetret-i vahiy döneminde iç dünyasında yaşadığı bu endişede aynı zamanda, onun hayret uyandıran samimiyeti ve Allah'ın elçisi olduğu, tebliğde bulunduğu vahyin de O'ndan geldiğine dair derin imanı dikkat çekmektedir. Çünkü o kendisine bir vahiy geldiğinde onu insanlara bildirmiş, vahiy kesildiğinde de bunu duyurmuştur. Zaten Kur'ân'da birçok yerde geçtiği gibi Allah Teâlâ elçisinden kendisinin gaybı bilmediğini ve bir melek de olmadığını insanlara bildirmesini istemiştir. Bk. M. İzzet Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs (Nüzul Sırasına Göre Kur'ân Tefsiri)* (İstanbul: Ekin Yayınları, 1998), 1/165.

²² ed-Duhâ 93/3.

²³ "Muhakkak ki âhiret senin için dünyadan daha hayırlıdır." (ed-Duhâ 93/4) âyeti klasik tefsirlerde Allah'ın âhirette Hz. Peygamber için hazırladığı nimetleri zikretmek suretiyle elçisini müjdelemesi olarak açıklanmıştır. Bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 4/732; Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/487; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 31/193. Ayrıca Kur'ân'da dört ayrı yerde daha yan yana gelen bu ibare, (الأولى-الأخرة) yine dünya ve âhiret anlamında kullanılmıştır. (Bk. en-Necm 53/25; en-Nâziât 79/25; el-Leyl 92/13; el-Kasas 28/70) Fahreddin er-Râzî tefsirinin devamında ise "Benim aklıma burada anlamın 'gelecek haller, senin için geçmiş hallerinden daha iyi olacaktır' şeklinde olması gerektiği geliyor." demektir. Buna göre Allah, elçisine ihsanda bulunup adeta her geçen gün onun izzetine izzet, makamına makam katacağını müjdeleyerek "Sen sakın sana darıldığımı sanma, bilakis ben gelecek her günde senin izzet ve makamını yükselteceğim" demek istemiştir. Bize göre öncelikli anlam, ilk dönem tefsirlerde de belirtildiği şekilde âhiret hayatına yönelik olmakla birlikte muhtemel anlamlardan biri olan bu açıklama, sonraki müfessirler tarafından oldukça rağbet görmüştür. Örneğin M. Hamdi Yazır (ö. 1942) âyette geçen "âhiret (son)" ve "ülâ (ilk)" kelimelerinin yalnızca dünya ve âhiret manasında olmayıp bunun Hz. Peygamber'in bulunduğu hale nazaran "ilk hal" ve "son hal" anlamında olmasının daha uygun düşeceğini ifade etmektedir. Buna göre Hz. Muhammed için risalet öncesine göre peygamberlik dönemi daha hayırlı, ilk dönemine nazaran da

onu ziyadesiyle memnun ve razı edeceğini de müjdelemiştir.²⁴ Böylece Allah Teâlâ kulunu nasıl yetim bulup himaye etmiş, yolunu şaşırılmış halde bulup doğru yola erdirmiş ve ihtiyaç sahibi bulup zenginleştirmiş ise aynı şekilde bundan sonra da onu kendi haline terk etmeyeceğini bildirerek teselli etmiştir.

Allah Teâlâ doğumundan itibaren onu gözetmiş; büyütmüş, himaye etmiş ve ona sayısız lütuflarda bulunmuştur.²⁵ Nitekim o, dünyaya yetim olarak gelmesine rağmen Allah onu çaresiz bırakmamış ve en güzel şekilde himaye etmiştir. O altı yaşına kadar anne şefkati ve merhametiyle büyümüş, ardından dedesi Abdülmuttalib'in istisnai sevgi ve korumasıyla muhatap olmuştu. Sonrasında ise amcası Ebu Talip'ten gerçek bir babanın şefkatinden daha fazla ilgi görmüş ve peygamberliği döneminde de devam edecek olan, kendisini yeğenine siper edecek şekilde himaye görmüştü.²⁶

Allah'ın yetim olarak dünyaya gelen ve maddî imkânları yetersiz bir aileye mensup olmasına rağmen Hz. Peygamber'i risalet öncesi hayatında koruyup kollaması da O'nun elçisi üzerindeki rubûbiyet tecellilerindedir. Bilindiği üzere Hz. Peygamber'e babasından çok az bir miras kalmıştı. Ancak o, Rabbinin ihsaniyle önce Şam'a yapmış olduğu ticaret seferinden büyük kâr elde etmiş, Hz. Hatice ile evlenmesinden sonra da hanımının bütün malını ona hibe etmesiyle ekonomik imkânı artmış ve böylece peygamberlik vazifesi öncesi hayatında maddî sıkıntı yaşamamıştır.²⁷ Geçim sıkıntısının ortadan kalkması onu rahatlatmış, artık kalbi ve zihni kâinatın/varlığın anlamıyla daha çok meşgul olmaya başlamıştı. Artık o

---

peygamberliğinin son dönemleri daha hayırlı olacaktır. Dünya hayatına göre de âhîret hayatı daha güzel olacaktır. Kısaca Rabbinin ona lütuf ve ikramları ile yaşayacağı günler yaşadığı günlerden daha hayırlı olacaktır. Bk. M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili* (İstanbul: Huzur Yayınevi, 2005), 9/545-547. İzzet Derveze de aynı şekilde bu âyette zikredilen müjdenin âhîreti de kapsamakla birlikte Muhammedî davetin geleceğinin başlangıcından daha iyi olacağını ve davetin başarıya ulaşacağını da içerdiğini ve Hz. Peygamber'i rahatlatma amacına matuf olduğunu söylemektedir. Ona göre bir sonraki âyette Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber razı oluncaya kadar onun arzuladıklarını vereceğini vadedmesi bu müjdenin dünya hayatının şartlarına ait olmasının daha öncelikli olduğunu göstermektedir. Bk. Derveze, *et-Tefsîru 'l-hadîs*, 1/163. Mevdûdî'ye (ö. 1979) göre de bu müjde Kur'an'ın geleceğe dair verdiği haberlerden olup belirtildiği şekilde gerçekleşmiştir. Bu haberin verildiği dönemde çok az sayıda bir Müslüman cemaat, İslâmî davetin karşısında yer alan büyük bir dirençle karşı karşıya idi ve mevcut şartlarda hiç kimse bu küçük topluluğun hayret verecek derecede zafer elde edeceğine en ufak bir ihtimal dahi vermiyordu. Zira İslam'ın mumu her an sönecek gibiydi ve hak dini yok etmek için her taraftan fitne rüzgârları esiyordu. Bk. Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an*, 7/147, 149; a. mlf. *Tarih Boyunca Tehdid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*, trc. Ahmed Asrar (İstanbul: Pınar Yayınları, 1992), 1/367-369.

²⁴ ed-Duhâ 93/4-5.

²⁵ ed-Duhâ 93/6-8.

²⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu 'l-Kur'an*, 7/150-151.

²⁷ Bk. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 9/557.

zaman zaman yanına yeteri kadar yiyecek alarak inzivaya çekilmek suretiyle hayatın anlamını, içinde bulunduğu toplumun sürdürmekte olduğu inanç ve geleneklerindeki sapkınlıkları düşünmeye ve onların davranışlarındaki bozuklukları daha çok sorgulamaya başlamıştı.²⁸

4. RİSALET VAZİFESİNİN İLK DÖNEMLERİNDE HZ. PEYGAMBER'İN GÖĞSÜNE GENİŞLİK VERİLMESİ ve KEVSER MÜJDESİ

Hız. Peygamber inen ilk vahiylerle birlikte olan biteni tam olarak idrak etmeye çalışırken Allah Teâlâ resulünü tedirginlikten kurtarmak ve rahatlatmak için onun üzerindeki nimetlerini zikretmeye devam etmiştir. Bu kapsamda Hız. Peygamber'in risalete mazhar kılınarak göğsüne genişlik/inşirah verilmesi, belini büken yükün kaldırılması ve şanınin yüceltilmesi²⁹ de Rabbinin ona lütuflarındandır. Zira inşirah “Kalbin ilâhî bir nur, Allah'tan gelen huzur, sükûnet ve bir rahatlık ile genişletilmesi”³⁰ olup büyük inayetlerdendir. Hız. Peygamber, risaleti öncesinde şaşırmış haldeydi; hayatın ve ölümün anlamına, ne yapması ve neye nasıl inanması gerektiğine dair sorular onu içinden çıkılmaz derecede bunaltmıştı. İşte onun bu hayatî sorular karşısındaki çaresizliği de dikkate alınırca ilâhî yol gösterme ile birlikte iyice daralmış göğsünün inşirah bulmasının ve sevinçle dolmasının anlamı daha iyi anlaşılacaktır.

Allah'ın onun üzerindeki inayetlerinden biri de batıl inançları, çelişkili düşünceleri bulunan ve ahlâkî davranışları bozuk olan bir toplumda yetişmiş olmasına rağmen elçisinin bu cahiliye hayatına meyletmemesidir.³¹ Bununla

²⁸ Derveze, *et-Tefsîru 'l-hadis*, 1/166-167.

²⁹ el-İnşirâh 94/1-4.

³⁰ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fî garibi 'l-Kur'ân*, thk. Safvan Adnan Davûdî (Dîmeşk: Dâru'l-kalem; Beyrut, Dârü's-şâmiyye, 1412), “ş-r-h”, 449.

³¹ Taberî, tefsirinde “*Seni dalalette bulup da sana doğru yolu göstermedi mi?*” (ed-Duhâ, 93/4) âyetini “Seni, bugünkü halinin dışında bulup da sana doğru yolu göstermedi mi?” şeklinde izah ettikten sonra âyette geçen “dâllen” kelimesinin tâbîî müfessir Süddî (ö. 127/745) tarafından “Kavminin üzerinde bulunduğu durumda olmak” şeklinde izah edildiğini aktarmaktadır. Buna göre Hız. Peygamber, risalet vazifesinden önce kırk yıl boyunca kavmi ile aynı durumda olmaktadır. Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 24/489. İbnü'l-Kelbî de (ö. 204/819 [?]) Mekkelî müşriklerin kullukta buldukları el-Uzzâ isimli put hakkında bilgi verirken Hız. Peygamber'in bir gün ondan şöyle bahsettiğini aktarmaktadır: “Ben kavminin dini üzereyken el-Uzzâ'ya boz bir koyun sundum.” Bk. İbnü'l-Kelbî, *Putlar Kitabı*, çev. Beyza Bilgin (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016), 55. Bize göre gerek Süddî'nin açıklaması gerekse İbnü'l-Kelbî'nin naklettiği rivayet bir peygambere yakışmayacak nitelikte olup kabulü mümkün değildir. Kaldı ki böyle bir olay yaşanmış olsaydı Hız. Peygamber putlara savaştığında kavminin onu risalet öncesi bu davranışından dolayı kınaması gerekirdi. Mamafih nübüvvet öncesi dönemde Hız. Peygamber'in inanç bakımından bir karmaşa yaşadığını ve neye nasıl inanması gerektiğini bilmediğini de vurgulamak gerekir.

birlikte o, yukarıda geçtiği üzere hak dinin inanç ve davranış biçimleri hakkında ikna edici bir bilgisi de bulunmadığı için yolunu şaşırılmış haldeydi ve ne yapacağını bilemez durumdaydı. Allah ona varlık sebebini, nereden geldiğini ve ölümünden sonra ne olacağını bildirmek suretiyle doğru yolu göstererek büyük bir lütufta bulunmuştu. Yine onu hidayetin aydınlığına ulaştırarak içinde bulunduğu sıkıntılı ruh halinden kurtarmış ve hakikatin esenliğine ulaştırmıştı. Zira bir kimseyi inanç sistemlerinin karmaşasından ve dalaletten kurtararak ona sırat-ı müstakim olan doğru yolu göstermek en büyük ikramdır ki hiçbir nimet ona denk olamaz.³²

Öte yandan Rabbinin ihsanların en büyüğü olan ilâhî risaletin kendisine verilmesiyle birlikte Hz. Peygamber en büyük şerefe nail oluyordu.³³ O, peygamberlik vazifesi öncesinde kendi halinde hayat süren ve içinde yaşadığı toplum dışında pek tanınmayan bir kimse idi. Ancak Hz. Peygamber, ilâhî seçime mazhar olmasıyla birlikte artık göz önündeki simalardan biri oluyor, diğer insanların da gündemine girmeye başlıyor ve Rabbinin elçisi sıfatıyla kıyamete dek şanı yüceliyordu. Duhâ Sûresinde zikredilen ilâhî ikramlara İnşirâh Sûresi ile yenileri eklenmiş ve henüz risalet görevinin başlarında olan Hz. Peygamber, Rabbinin ikramları hatırlatılarak yüreklendirilmiştir.

Hz. Muhammed Kureyşlileri İslâm'a davet etmeye başladığında Mekke ileri gelenleri çağrısını etkisiz kılmak ve onu yalnızlaştırmak amacıyla insanları ondan uzak tutmaya çalışıyordu. Allah Resûlü'nün yanında sadece bir avuç Müslüman vardı. Bu dönemde Kasım'dan bir ay sonra küçük oğlu Abdullah'ın da vefat etmesi³⁴ üzerine Hz. Peygamber sıkıntıya düşmüştü. Mekkeli müşrikler topluma yalnızlaşan, daveti fazla karşılık bulmayan ve erkek çocuğu da kalmayan Hz. Muhammed'in adının öldükten sonra silinip gideceğini, getirdiği dinin unutulacağını ve nihayet ondan kurtulacaklarını söylemeye başlamışlardı. İşte böylesi kritik bir zamanda Rabbi onu yine yalnız bırakmamış, dünyevî ve uhrevî ikramlar içeren Kevser³⁵ muştusu

³² Seyyid Kutub, *Fîzilâli'l-Kur'ân*, 16/255-256.

³³ Bk. Derveze, *et-Tefsîru'l-hadîs*, 1/172-173; Mevdûdi, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, 1/366-367.

³⁴ Bk. Kasım Şulul, *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2014), 207.

³⁵ Hz. Peygamber'e verildiği bildirilen kevserle ilgili çok farklı açıklamalar yapılmıştır. Râgıb el-İsfahânî (ö. 5./11. yüzyılın ilk çeyreği) kevserin "cennette kendisinden birçok nehrin çıktığı büyük bir nehir, Allah Teâlâ'nın elçisine verdiği büyük bir hayır" olduğunu belirtmiş, İbn Manzûr (ö. 711/1311) kevseri bunlara ilaveten "Kur'ân, nübüvvet, Allah'ın Hz. Peygamber'in ümmetine kıyamet günü vereceği büyük hayır, İslâm, Hz. Peygamber'in getirdiği dinin galip gelmesi, düşmanlarına karşı ona yardım edilmesi, ümmetine şefaahat edecek olması, sayılamayacak kadar çok hayır" gibi nimetlerle açıklamıştır. Zemahşeri ise kevser kelimesinin Arapçada "fev'al" vezninde olup çoklukta fazlalığı ifade ettiğini ve "alabildiğine çok" anlamına geldiğini belirtmektedir. Zira oğlu yolculuktan dönen bir bedevî kadına "Oğlun ne getirdi?"

ile elçisini müjdelemiş ve rahatlatmıştır.³⁶ Zira Allah'ın bir kimseyi risalet görevi için seçmesi ve onun gözetimini üstlenerek inayette bulunması elde edilebilecek en büyük lütuftur. Kim bu durumda ise onun “sonu kesik” olması düşünülemez. Bilakis Allah'ın rahmetinden kesilmiş ve uzaklaştırılmış kimse bu vafsa daha layıktır.³⁷

Müşrikler Hz. Muhammed ve müminlere karşı iktidarlarına güveniyor ve kendi kuvvetleri karşısında onların mağlup olacaklarını düşünüyorlardı. Onlara göre Allah'ın elçisi davasında başarısız olacak ve soyu da devam etmeyeceği için öldükten sonra artık onu ve getirdiği dini hatırlayan kimse kalmayacaktı. Allah ise böyle bir vasatta, her ne kadar şartlar aleyhine gözükse de resulünün galip geleceğini ve asıl Mekke müşriklerinin “ebter”³⁸

denildiğinde “Kevser getirdi” der ki bu, “çok çok şeyler getirdi” demektir. Ardından İbn Abbas'ın, “insanların ‘onun cennette bir nehir olduğunu’ söylediğini” kendisine hatırlatan Saïd b. Cübeyr'e (ö. 94/713 [?]) “bu da çok hayırdan biridir” şeklinde karşılık verdiğini nakleder. Fahreddin er-Râzî müfessirlerin âyette geçen bu kelime hakkında “cennet ırmağı, havuz, Hz. Peygamber'in ailesi, ümmetin uleması, nübüvvet, İslâm, ümmet-i Muhammed'in mensuplarının çokluğu, Hz. Peygamber'deki meziyetler, ilim, güzel ahlâk, şefaât makamı” gibi izahlar getirdiklerini söylemektedir. Tâhir b. Âşûr (ö. 1973) benzer nimetleri sıraladıktan sonra bu muştû ile Hz. Peygamber'in müjdelenmesiyle kendisine “sonu kesik, hayırdan mahrum” diyenlerin onun zihninde oluşturabileceği kötü düşüncelerin yok edilmesinin murad edildiğini ifade etmekte ve onların “ebter” sözünü geçersiz kılmak için buna “kevser” sözüyle mukabele edildiğini belirtmektedir. O ayrıca müfessirlerin yaptıkları izahları kapsayacak şekilde bu kelimeyi en geniş manada “çok hayır” ile izah etmektedir. Bk. Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “k-s-r”, 703; İbn Manzûr, *Lisânu'l-'Arab* (Beirut: Dâru sâdir, 1414), “k-s-r”, 5/133; Ebû'l-Kâsım Cârullah Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzil ve uyûni'l-ekâvîl fi vücûhi't-te'vil* (Beirut: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, 1407), 4/806-807; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 32/313-316; Tâhir b. Âşûr, *Tefsîru't-tahrîr ve't-tenvîr*, 30/572-573. Bize göre de kevser nimetini bütün bunları kapsayacak şekilde “Hz. Peygamber'e dünya ve âhirette verilen devamlı ve çok hayır” şeklinde tanımlamak daha kuşatıcı olacaktır. Bk. Necdet Ünal, “Kur'ân-ı Kerim'de Kevser Kavramı”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/48 (2017), 760-766. Diğer taraftan her ne kadar ilgili âyette geçmiş zaman kipi kullanılmış olsa da M. Hamdi Yazır'ın belirttiği gibi bir şeyin aslını, kaynağını ve sebeplerini vermek haddizatında onun gelecekteki bütün sonuçları ve mahsulleri ile tamamını vermek demektir. Bu sebeple kevser dünya ve âhirette Hz. Peygamber'e verilecek olan bütün hayırları içermektedir. Bk. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 10/220-221.

³⁶ el-Kevser 108/1.

³⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis*, 1/186-187.

³⁸ Mukâtil b. Süleyman, “*Asıl soyu kesik olan sana kin besleyendir.*” (el-Kevser 108/3) âyetinin tefsirinde geride kendisine varis olacak erkek çocuğu bulunmayan ve bu şekilde ölüp giden kimseleere “ebter” denildiğini ve oğlu Abdullah'ın vefatı üzerine müşriklerin önde gelenlerinden Âs b. Vâil'in Hz. Peygamber'i bu sıfatla nitelediğini ifade etmektedir. İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) de Süddî'den naklen Kureyş'in, erkek çocukları ölmüş kimseye ebter dediğini söyleyerek Âs b. Vâil olayına yer vermektedir. Taberî ise yukarıdaki rivayetleri naklettikten sonra bu sözü söyleyen kişinin kimilerine göre Ukbe b. Ebî Muayt kimilerine göre de Kureyş'ten bir topluluk olduğunu ifade etmektedir. O ayrıca farklı bir bilgi olarak tâbiî müfessir İkrime'nin (ö. 105/723) bu âyeti izah ederken, Hz. Peygamber'e vahiy geldiğinde Kureyşlilerin

olduklarını ve tarihten silinip gideceklerini müjdeliyordu.³⁹ Ne var ki hiç kimse sadece Mekke’de değil tüm Arabistan’da meşhur ve muktedir olan Kureys’in “sonu kesik” olabileceğine ihtimal vermiyordu. Zira onlar mal, evlat ve iktidar olma bakımından büyük bir refah içindeydiler; ticaret onların elindeydi ve hac ibadeti de onlar tarafından tanzim edildiği için Arabistan yarımadasındaki bütün kabileler üzerinde nüfuzları vardı. Ancak tüm bu olumsuz durumlara rağmen çok fazla bir zaman geçmeden Allah’ın vaadi gerçekleşti ve Hz. Peygamber henüz hayatta iken bu günleri gördü.⁴⁰ Böylece tevhid çağrısı Allah’ın inayeti, elçisinin ve sahâbenin eliyle karşı konulamaz bir şekilde yeryüzünde kök saldı da suyun üzerindeki köpük konumundaki şirk kaybolup gitti.⁴¹

5. HİCRET SIRASINDA İLÂHÎ YARDIM ve HZ. PEYGAMBER’E GÜVEN DUYGUSUNUN VERİLMESİ

Mekke döneminin sonlarına doğru İslâm daveti büyük bir kuşatma altında bulunuyordu ve Müslümanlar için çember iyice daralmıştı. Hüzün yılı ve ardından Hz. Peygamber’in halkını İslâm’a davet etmek için gittiği Taif’ten sonuç alamadan dönmesi Mekke müşriklerini daha çok cesaretlendirip saldırganlaştırırken bu yeni durum, Müslümanlar için daha da sıkıntılı günlerin başlangıcı anlamına geliyordu. Böylesine ümitlerin tükenmeye ve çaresizliğin kendini iyice hissettirmeye başladığı bir zamanda hac yapmak amacıyla Medine’den gelen önce altı kişilik, bir sonraki yıl da on iki kişilik bir grup Evs ve Hazreçlinin Müslüman olarak beldelerine dönmeleriyle bir ümit ışığı belirmişti. Medineli Müslümanların ertesi yıl yetmiş beş kişiyle yine hac münasebetiyle Mekke’ye gelip İslâm Peygamberi ile Akabe’de bir gece gizlice buluşarak ona biat etmeleri ve onu canları pahasına koruyacaklarına dair söz vererek onu Medine’ye davet etmeleriyle İslâm ve Müslümanlar için yeni bir dönem başlamış oldu.⁴²

Hız. Peygamber Akabe biatının akabinde Müslümanlara küçük gruplar halinde Medine’ye hicret etmeleri talimatı vermişti. Onlar Mekke’yi terk ettikten sonra Mekke eşrafı kendileri açısından son derece tehlikeli olan bu önemli gelişme üzerine telaşa kapıldı ve Dârü’n-Nedve’de bir toplantı yaptı. Çünkü onlar jeo-politik konumu çok önemli olan Medine’nin bu

“Muhammed yalnız bırakıldı, bizden koparıldı” sözleri üzerine bu âyetin nazil olduğunu söylediğini belirtmektedir. Bk. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 4/880; İbn Ebî Hâtim, *Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Azîm*, thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib (Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1419/1999), 10/470-471; Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 24/697-700.

³⁹ el-Kevser 108/3.

⁴⁰ Mevdûdî, *Teşhîmu’l-Kur’ân*, 7/265, 270.

⁴¹ er-Ra’d 13/17.

⁴² Bk. Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Siretü’n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekka (Kahire: Şirketü Mustafa el-Babi el-Halebi, 1375/1955), 1/454.

şekilde Müslümanlar tarafından yurt edinilmesiyle birlikte kendileri açısından ortaya çıkacak olumsuz neticelerin farkındaydılar. Zira Müslümanların Evs ve Hazreçlilerle bir araya gelip güç birliği yaparak Mekke'ye baskı uygulayabileceklerini ve aynı zamanda Kızıldeniz kıyısı boyunca Yemen'den Suriye'ye uzanan ve Kureyş ile diğer Arap kabilelerin en büyük geçim kaynağı olan ticaret yolunun Müslümanların eline geçmiş olacağını çok iyi biliyorlardı. Bu önemli ticaret yolundan yılda 250 bin altın gelir elde ediliyordu.⁴³

Dârü'n-Nedve'de yapılan bu toplantıda, her kabileden bir gencin katılımıyla oluşacak grubun Hz. Peygamber'i öldürmesi yönünde bir karara varılmıştı. Onlar kendilerince kesin netice alacaklarını düşündükleri bir tuzak kurarken Allah da elçisini yalnız bırakmıyor ve onların tuzaklarına karşılık veriyordu.⁴⁴ Burada vurgulanması gereken bir husus, Mekke ileri gelenlerinin Hz. Peygamber'i ortadan kaldırmak için attıkları bu adıma karşılık bizzat Allah tarafından hemen karşı bir adımın atılması ve böylece onların tuzaklarının başarısız kılınmasıdır. Bu şekilde bütün tuzakları kuşatan Allah'ın yardımıyla Hz. Peygamber onların tuzaklarından emniyette olarak dostu Hz. Ebû Bekir'le birlikte Medine'ye gitmek üzere yola çıktı.

Hicret esnasındaki ilâhî inayetlerden biri de Kur'an'da zorlu Tebük seferinin konu edildiği bağlamda anlatılan ve Hz. Peygamber'in Hz. Ebû Bekir'le birlikte Sevr mağarasında gizlendikleri zaman gerçekleşen yardımdır. Müşrikler Hz. Peygamber'in Mekke'den çıktığını öğrendiklerinde hemen onu aramaya başlamış ve bir grup onların saklandıkları mağaranın yakınına kadar gelmişlerdi. İz süren müşrikler onlara bu kadar yaklaştıklarında Hz. Ebû Bekir endişeye kapılmıştı. Onun endişelendiğini gören Hz. Peygamber “Korkma, Allah bizi savunmak için yanımızdadır” buyurdu. Hz. Ebû Bekir ise tedirgindi ve “Bize ulaştılar ey Allah'ın elçisi! Ben tek kişiyim ama sen ölürsen bu ümmet helak olur.” dedi. Buna karşılık Hz. Peygamber “Korkma” dedi ve ardından “Allah'ım, bizi onların bakışlarından gizle” diye dua etti. Allah da resulünün duasına

⁴³ Mevdûdî, *Hz. Peygamber'in Hayatı*, 3/383-385. Bk. Derveze, *et-Tefsîru'l-Hadîs*, 5/347.

⁴⁴ el-Enfâl 8/30. Fahreddîn er-Râzî âyette geçen “hayru'l-mâkirîn” ifadesinin “tuzak kuranların en kuvvetlisi, en güçlü tuzak kuran” anlamında olduğunu belirtmektedir. Zira Allah Teâlâ, fiilleri karşısında her türlü tuzağın geçersiz olacağını beyan için “en hayırlı” ifadesini “en güçlü, en şiddetli” anlamında kullanmıştır. Râzî ayrıca buradaki “hayr” kelimesinin tafdil ifade etmediğini, bizatihi kendisinde bir hayır bulunduğunu söylemektedir. Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/478.

icabet etti, ona sekînetini⁴⁵ indirdi ve onu görünmez ordularla destekledi.⁴⁶

Buhârî'deki anlatımda ise Hz Ebû Bekir mağaranın önüne kadar gelen müşriklerin kendilerini göreceği endişesine kapılarak “Ey Allah’ın resulü, eğer bunlardan biri ayağını biraz daha kaldıracak olsa bizi görecekler” dediğinde Hz. Peygamber “Ey Ebû Bekir, üçüncüleri Allah olan iki kişi hakkında ne düşünebilirsin?”⁴⁷ buyurmuştur. Yani korkmana gerek yok, Allah, yardımı ve korumasıyla bizimle beraberdir ve bizi onlardan koruyacaktır. O kendisine inananlara sahip çıkacak, nerede olursak olalım himayesi üzerimizde olacaktır. Bu yüzden endişeye ve hüznü gerek yok diyerek arkadaşını teselli etmişti.⁴⁸ Nihayetinde onlar peşlerine düşen müşriklere yakalanmadan yollarına devam ettiler ve esenlik içinde Medine’ye ulaştılar.

Hız. Peygamber’in müşriklere yakalanmamak amacıyla Mekke’den çıkmadan önce yatağına Hz. Ali’yi yatırıp zaman kazanmak istemesi ve çıktuktan sonra da doğrudan Medine yönüne değil de farklı bir istikamete yönelmesi⁴⁹ gibi almış olduğu birtakım tedbirler dikkat çekicidir. Allah’ın

⁴⁵ Sözlük ve tefsirlerde sekîne kelimesine birbirine yakın anlamlar verilmiştir. Mâtürîdî sekînetle ilgili söylenen “melekler, vakar, Allah’ın yardımı, rahmeti, itmi’nânî” gibi anlamları zikrettikten sonra bunun aslının “kalplerin şiddetli korku ve üzüntüden sonra sükûnet ve itmi’nân bulması” olduğunu söylemektedir. Râgıb el-İsfahânî “müminin kalbini teskin eden ve ona emniyet duygusu veren melek, korkunun yok olması”, İbn Manzûr da “durulmak, ağır başlılık/vakar, istikrar bulmak, sükûnet, itmi’nân, rahmet, yardım” gibi anlamlar zikretmiştir. Bk. Mâtürîdî, *Te’vilât*, 5/326; Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, “s-k-n”, 417; İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab*, “s-k-n”, 13/213-214. Kur’ân’da her üçü de Medenî sürede olmak üzere altı yerde geçen sekîne kelimesinin beş tanesi Hz. Peygamber ve müminlerle, biri de İsrailoğulları ile ilgilidir. Bu kullanımlar, bütün genişliğine rağmen yeryüzünün Müslümanlara dar geldiği Huneyn Savaşı (et-Tevbe 9/26), Hz. Peygamber’in hicret sırasında yol arkadaşı Hz. Ebu Bekir’le birlikte gizlendikleri ve görülüp yakalanmalarının an meselesi olduğu Sevr mağarası (et-Tevbe, 9/40), üç tanesi de Hz. Peygamber’le birlikte İslâm ordusunun her türlü riski göze alarak yola çıktıkları ve çok kritik süreçlerin yaşandığı Hudeybiye seferi (el-Fetih 48/4, 18, 26) ortamında yer almıştır. Bir tanesi de Tâlût’un hükümdarlığının alameti olarak Câlût’un ordusuyla yaptığı büyük bir savaşın öncesindedir (el-Bakara 2/248). Bu kullanımlarda ortak taraf, kritik vasatta müminlerin imdadına yetişip onları yaşadıkları korku ve endişeden kurtaran bir hâlet-i ruhiye ve öz güven duygusu olmasıdır. Ayrıca vurgulanması gereken bir husus, bunların iki tanesinde sekîne ile birlikte “sizin görmediğiniz ordular”, birinde de “göklerin ve yerin ordularının Allah’a ait olması” şeklinde gelen ibarelerle müminlerin “birtakım ordularla” ayrıca desteklenmiş olmasıdır.

⁴⁶ et-Tevbe 9/40. Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr*, 2/171. Taberî Hz. Ebû Bekir’in endişesi karşısında Hz. Peygamber’in şöyle söylediğini nakletmektedir: “Korkma, şüphesiz Allah bizimle birlikte ve O bize yardım edecektir. Müşrikler bizim yerimizi bilmeyecek ve bize erişemeyeceklerdir.” Bk. Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 11/463-465; Benzer anlatım için bk. Mâtürîdî, *Te’vilât*, 5/373-374.

⁴⁷ Buhârî, “Tefsîru’l-Kur’ân”, 65 (4663).

⁴⁸ Bk. Yazır, *Hak Dini Kur’an Dili*, 4/540.

⁴⁹ Hz. Peygamber hicret amacıyla Medine’ye yola çıktığında sürekli alternatif yolla-

elçisi sıfatıyla O'nun himayesinde olduğunu bilen Hz. Peygamber'in elinden gelen bütün tedbirleri alması, zafer ve başarı elde etmek isteyen Müslümanlar için güzel bir örnektir. Diğer taraftan Hz. Peygamber'in gerekli önlemleri almakla birlikte yakalanmalarının an meselesi olduğu mağarada buldukları sırada büyük bir tevekkülle Allah'a sığınması, beşerî tedbirlerin tükendiği yerde de Allah'a olan güvenin yitirilmemesi gerektiğini gösteren örnek bir davranıştır.⁵⁰

6. ALLAH'IN SAVAŞ MEYDANLARINDA ELÇİSİNİN VE KENDİSİNE İNANANLARIN YANINDA OLMASI

6.1. Bedir Savaşı

Kur'an-ı Kerim'de "*Hak ile batılın ayrıldığı gün (yevmü'l-furkân)*"⁵¹ şeklinde zikredilen,⁵² hicretin ikinci yılında Bedir savaşı günü yaşananlar, Allah Teâlâ'nın egemenliğini ve kendisine güvenen kullarının yardımcısı⁵³

rı tercih etmiştir. Onun hicret güzergâhını gösteren bir harita için bk. Ahmet Önkalk, "Hicret", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17/458.

⁵⁰ Komisyon, *Kur'an Yolu* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 3/13.

⁵¹ "Yevmü'l-furkân", klasik tefsirlerde Allah'ın hak ile batılın arasını açık bir şekilde birbirinden ayırdığı ve O'nun inayeti ile hakkın batıla karşı zaferini ilan ettiği Bedir günü/zafer günü olarak açıklanmıştır. Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 11/200-201; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/224; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2/223.

⁵² el-Enfâl 8/41.

⁵³ Kur'an'da Allah'ın yardımı meselesi geniş yer tutmaktadır. Genellikle doğrudan yardımı ifade eden n-s-r (نصر) fiili kullanılmakla birlikte zaman zaman da e-y-d (أيدي) gibi kelimelerle Allah'ın desteğine dikkat çekilmektedir. Bu anlatımlarda Allah Teâlâ gönderdiği elçilerine yardım etmeyi kendi üzerine aldığı bildirmekte (es-Sâffât 37/171-172) ve iman eden kullarına yardım etmesinin kendisinin üzerinde bir hak olduğunu belirtmektedir (er-Rûm 30/47). Bazı âyetlerde Allah'ın, gönderdiği elçilere ve müminlere mutlaka yardım edeceği bildirilirken (el-Mümin 40/51) bazı yerlerde de bu yardım şartlı olarak vadedilmektedir (Muhammed 47/7; el-Hac 22/40). Yine kimi yerde gerek peygamberlerin gerekse mümin kulların Allah'tan yardım isteklerine yer verilmektedir (el-Kamer 54/10; el-Müminün 23/26; el-Ankebût 29/30; el-Bakara 2/250; Âl-i İmrân 3/147). *Zira O, yardımı yakın olandır* (el-Bakara 2/214), *yardım edenlerin en hayırlısıdır* (Âl-i İmrân 3/150), *ne güzel dost ve ne güzel yardımcıdır* (el-Enfâl 8/40; el-Hac, 22/78), *dost ve yardımcı olarak O yeter* (en-Nisâ 4/45), *yardım ancak O'nun katındandır* (Âl-i İmrân 3/126; el-Enfâl 8/10) ve *O'nun yardım ettiği kimseleri yenilgiye uğratacak yoktur* (Âl-i İmrân,3/160). Bunların ötesinde Allah Teâlâ bazı âyetlerde de isim zikrederek yardımda bulunduğu savaşlardan ve esenliğe ulaştırdığı kimselerden bahsetmektedir (Âl-i İmrân 3/123; et-Tevbe 9/25, 40; el-Enbiyâ 21/77; el-En'am 6/34; Yûsuf 12/110). Mamefih Allah'ın muradı, müminlerin elleriyle İslâm düşmanlarına azap etmek suretiyle onları rezil rüsvay kılmasıdır (et-Tevbe 9/14). Bu yüzden aslanan mümin kulların güçleri yettiğince kuvvet toplayarak, sonuna kadar mücadele ederek ve Rablerine güvenip dayanarak O'ndan yardım dilemeleridir. Zira Allah Teâlâ kendisine iman eden kullarının tarafında bulunmakla birlikte O, sünneti gereği, müslim-gayri müslim ayrımı yapmaksızın kim daha çok güç toplar, mücadele eder ve gerekli tedbirleri

olduğunu gösteren birçok rubûbiyet tablosuna sahiptir. Allah bu savaşın gerçekleşmesi ve Müslümanların küfrün belini kırması, yaşayacak olanın bir delil üzere yaşaması ölecek olanın da bir delil üzere helak olması için savaşın maddî ve psikolojik bütün sebeplerini hazırlamıştır.⁵⁴ Zira o gün Mekkeliler yalnızca kervanlarını korumak amacıyla yola çıktıkları için kervanın kurtulduğunu öğrendiklerinde birçok kimse artık geri dönmek istemişti. Müslümanlar içinde de savaşa gönülsüz kimseler vardı ve sanki göz göre göre ölüme sürülüyorlarmış gibi bu konuda Hz. Peygamber’le tartışmışlardı.⁵⁵ Ancak Allah Teâlâ her iki tarafı da birbirlerine olduklarından az göstermek suretiyle⁵⁶ savaşa teşvik etmiş⁵⁷ ve böylece İslâm’ın yeryüzünde kök salması için bir kere daha tarihin işleyişine müdahalede

alırsa onu muzaffer kılmaktadır. Kaldı ki Allah’ın yardımı da ancak müminlerin çabalarına bağlı olarak ortaya çıkacak ve O, kendi yolunda yürüyenleri yalnız bırakmayarak onları destekleyecektir. Diğer taraftan Fahreddin er-Râzî’nin de belirttiği gibi Allah Teâlâ’nın inançlara yönelik yardım ve üstün gelme vaadi, yalnızca dünyevî bir takım zaferler şeklinde anlaşılmalıdır. O’nun, elçilerine ve müminlere yardımı bazen karşı konulamayacak kuvvetli bir delil, bazen istikamet üzere sebat ve kararlılık bazen de dünyevî zafer ve hükümlerlik vermesi şeklinde olabilir. Bu yüzden ellerindeki güç ve imkânların yetersizliğinden dolayı Allah’ın elçileri ve Müslümanlar zaman zaman düşmanları karşısında mağlup olsalar da onlar Allah nezdinde galiptirler. Zira Kur’ân’a göre başarının ölçüsü, dünyalık zaferlerin değil âlemlerin Rabbinin rızasının kazanılmasıdır. Nitekim Kur’ân’da belirtildiği üzere bazı peygamberler düşmanları tarafından öldürülmüş (Âl-i İmrân 3/21, 112; Nisâ 4/155), bazı müminler de ateş dolu çukurlarda yanarak can vermiş (Burûc, 85/4-8) ve inandıkları hak yolda dayanılması zor büyük sıkıntılarla karşılaşmışlardır (Bakara 2/214). Bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 26/363.

⁵⁴ el-Enfâl 8/42.

⁵⁵ el-Enfâl 8/5-6.

⁵⁶ el-Enfâl 8/44.

⁵⁷ Bk. Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 11/211-212. Burada henüz savaş başlamadan önce savaşma hususunda istekli olmaları için her iki orduya da karşısındakinin az gösterilmesinden bahsedilmektedir. Savaş başladığında ise Allah’ın inayetiyle Mekke müşrikler İslâm ordusunu olduklarından iki kat fazla görmüş (Âl-i İmrân 3/13) ve bu da onları moral olarak zayıflatmıştı. Yani bu az yahut iki katı olarak görme hadisesi savaşın farklı merhalelerine aittir ve ikisi arasında herhangi bir çelişki yoktur. Bk. Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu’l-gayb*, 7/157-158; Muhammed b. Ali eş-Şevkânî, *Fethü’l-kadir: el-Câmi’ beyne fenneyi’r-rivâ ve’d-dirâye min ilmi’-tefsir* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr-Dâru’l-kelimi’t-tayyib, 1414), 1/369. Ancak Taberî burada İslâm ordusunun müşrik ordusunu kendilerinin iki katı olarak gördüğünü ifade etmektedir. O, Abdullah b. Mesud (ö. 32/652-53) rivayetini naklederek o gün üç yüz on küsur kişi olan Müslümanların, yaklaşık bin kişi yani kendilerinin üç katı yahut daha fazla olan düşman ordusunu kendilerinin sadece iki katı kadar, diğer bir durumda da yalnızca kendileri kadar gördüklerini ifade etmektedir. Buna göre yukarıda zikredilen Enfâl Sûresi 44. âyete de uygun olarak, müşrik ordusu Müslümanları olduklarından az gördükleri gibi İslam ordusu da onları olduklarından daha az görmüş olmaktadır. İlgili tartışma ve rivayetler için bk. Taberî, *Câmiu’l-beyân*, 5/241-253. Mâtürîdî de müminlerin müşrikleri yalnızca kendilerinin iki katı kadar gördükleri kanaatindedir. Bk. Mâtürîdî, *Te’vilât*, 2/320.

bulunmuştur.

O gün İslâm ordusu, savaştan ziyade Mekkeli müşriklerin Şam'dan dönmekte olan büyük ticaret kervanlarını ele geçirmek için Medine'den çıkmışlardı. Kervanda 1000 deve yüklü büyük ticarî mal bulunuyordu. Mekke'deki neredeyse bütün erkek ve kadınların o kervanda bir yükü vardı. Kervan en az 50.000 dinar değerindeydi.⁵⁸ Müslümanlar kervanı karşılamak ve yolunu kesmek gibi kolay bir sefer amacıyla yola çıktıkları için asker sayısı ve teçhizat bakımından oldukça zayıf durumda idiler.⁵⁹ Nitekim Hz. Peygamber onların bu durumundan dolayı “Allah’ım! Onlar yalın ayak, sen onları donat; onlar çıplak, sen onları giydir; onlar aç, sen onları doyur; onlar yoksul, sen onları lütfunla zenginleştir.” diye dua etmişti.⁶⁰

Bedir savaşında İslâm ordusunda yalnızca 313 savaşçı, 70 deve, iki tane de at vardı.⁶¹ Kureyş ordusu ise tam donanımlı 900 ila 1000 civarında savaşçıdan oluşuyordu.⁶² Bu sebeple Hz. Peygamber Kureyş ordusunun savaş günü Bedir ovasına geldiğini gördüğünde şöyle dua etmişti: “Ey Allah’ım! İşte Kureyş kendini beğenmişlik ve gururla geldi. Onlar sana düşmanlık etmekte ve senin elçini yalanlamaktadır. Bana vadettiğin yardımına sığınıyoruz, onları helak eyle.” Yine o “Allah’ım! Eğer bugün bu topluluk helak olursa yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacak” diyerek Rabbine sığınmıştı.⁶³

Mekkeli müşriklerle ilk büyük savaşı olan bu muharebede İslâm ordusu savaş hazırlığı bakımından müşrik ordusuyla kıyaslanmayacak durumda olmasına rağmen Müslümanlar hiçbir şekilde geri adım atmamış ve savaş kararı alınmasından itibaren savaşın sonuna kadar büyük bir azim ve fedakârlık göstermişlerdir. Onlar istişare ederek ellerindeki imkânlar çerçevesinde gerekli tedbirleri almış ve iki güzellikten birine ulaşmak için savaşa girmişlerdi.⁶⁴ Müslümanların tercihi en başından beri kolay olandan yani kervanı ele geçirmekten yana idi. Ancak ilâhî plan, hakkın galip gelmesi ve batılın iptal olması için şartları adım adım savaş yönünde hazırlıyordu.⁶⁵

Allah Teâlâ Bedir günü savaş öncesinden başlamak üzere savaşın bitimine kadar Müslümanların yanında olup onlara inayette bulunmuştur.

⁵⁸ Ebû Abdullah el-Vâkıdî, *Megâzî*, thk. Marsden Jones (Beyrut; ed-Dâru'l-Âlemiyye, 1989), 1/27.

⁵⁹ Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 2/320-321.

⁶⁰ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/26.

⁶¹ Vâkıdî, *el-Megâzî*, 1/23, 27.

⁶² İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/617.

⁶³ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 1/621, 627.

⁶⁴ et-Tevbe 9/52.

⁶⁵ el-Enfâl 8/7-8.

O öncelikle, kervan yahut Mekke ordusundan birinin mutlaka İslâm ordusunun olacağını müjdeleyerek onları cesaretlendirmişti. Savaştan bir önceki gece Allah katından olmak üzere Müslümanları beden ve zihin olarak dinlendiren ve onların korkularını gideren bir uyku bürümüşü.⁶⁶ Ayrıca İslâm ordusu Bedir kuyularını kontrolü altında tutmak için kuyulara yakın yerde karargâh kurmuştu fakat yerleşilen alan yumuşak kum olduğu için ordu hareket etmekte zorlanıyordu. Allah'ın inayeti olarak savaştan bir önceki gece yağın yağmur, hem üzerlerine güven duygusu indirmiş hem de buldukları zemini onlar için elverişli hale getirmiş ve işlerini kolaylaştırmıştı.⁶⁷

Yine savaş öncesinde Mekkeli müşriklere İslâm ordusunun sayısı olduğunun iki katı gösterilmek suretiyle Mekke ordusunun motivasyonu düşürülmüştü.⁶⁸ Savaş başladığında da Allah Teâlâ bir yandan meleklerle kendisinin iman edenlerle beraber olduğunu ve İslâm ordusunun kalplerini sabır ve sebatla tahkim etmelerini söylemiş bir yandan da kendisinin inkârcı müşriklerin kalplerine korku salacağını bildirmişti.⁶⁹ Allah Teâlâ bunlara ilaveten Müslümanları müjdelemek, yüreklendirmek, kalplerini pekiştirmek ve onların kendi yardımına güvenlerini artırmak için onlara birbiri ardınca dizilmiş bin⁷⁰ ve üç bin⁷¹ melek ile yardım edeceğini bildirmişti.⁷² Böylece Allah'ın desteği ile İslâm ordusu Mekkeli müşriklerle

⁶⁶ el-Enfâl 8/11. Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 11/59-60; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/160.

⁶⁷ Bk. Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 11/61-62; Mâtürîdî, *Te'vilât*, 5/221.

⁶⁸ Âl-i İmrân, 3/13.

⁶⁹ el-Enfâl 8/12.

⁷⁰ el-Enfâl 8/9.

⁷¹ Âl-i İmrân 3/124. Müfessirlerin çoğu bu âyetin Bedir savaşıyla ilgili olduğu fikrini benimsemiştir. Bu âyetin Bedir yahut Uhud savaşıyla ilgili olduğu hususunda farklı görüşler için bk. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8/349-351.

⁷² Bedir savaşında meleklerin yardımı meselesiyle ilgili olarak farklı değerlendirmeler yapılmıştır. Müfessirlerin çoğu konuyla ilgili özellikle siyer kitaplarında yer alan çok sayıda rivayete dayanarak meleklerin bizzat savaşa katılmak suretiyle Müslümanlara yardım ettiğini söylerken kimileri de söz konusu yardımın, meleklerin Müslümanların kalplerine müjde ve kuvvet vermeleri, ayaklarını sabit kılmaları ve kâfirlerin kalplerine de korku salmaları şeklinde olduğunu söylemiştir. Fahreddîn er-Râzî, İbn Abbas'ın "Melekler Bedir gününden başka bir günde savaşmamışlardır. Bedir'in dışındaki savaşlarda sadece sayı ve destekçi olarak bulunmuş fakat savaşa katılmamışlardır." rivayetini naklederek bunun çoğunluğun görüşü olduğunu belirtmekte ve kendisi de bu görüşe yakın durmaktadır. O akabinde de Ebû Bekir el-Esamm'ın (ö. 200/816) meleklerin bizzat savaştığı düşüncesini reddettiğini belirterek onun delillerini dört madde halinde sıralamış ve bunların ancak Kur'an'ı ve nübüvveti inkâr eden kişiye yakışacağını söylemiştir. Râzî meleklerin yardımıyla ilgili olarak açık olan hususun, ihtiyaç halinde onların bizzat savaşa katıldıklarını, böyle bir durum olmaması halinde ise müminlerin kalplerini pekiştirmek için orada bulduklarını söylemek olacağını belirtmektedir. Ardından da Zemahşeri'nin görüşüne yer vererek ona göre meleklerin yardımının müminlerin kalplerine kuvvet vermek, onları yüreklendirmek ve Allah'ın yardımına güvenlerini artırmak şeklin-

yapmış oldukları hayatî öneme sahip bir savaşı kazanmış ve Kureyş'in önderlerinden birçoğunu da öldürmek suretiyle müşriklere büyük bir darbe indirmiştir.⁷³

Allah'ın savaşın sonucunu belirleyen iradesi Kur'ân'da kullanılan üslup ile de vurgulanmıştır. Zira Müslümanların isteksiz tutumlarına rağmen Hz. Peygamber'i evinden çıkaran bizzat O'dur.⁷⁴ Yine O, müminleri yardımlarıyla destekleyerek onlara dayanma gücü vermiş ve müminler eliyle müşrik ordusunun kalbine korku salmak suretiyle savaşın sonucunu doğrudan etkilemiştir. Bütün bunların ötesinde Müslümanların üstün inanç, gayret ve fedakârlıklarıyla elde edilen zaferin aynı zamanda Allah Teâlâ'nın inayetiyle kazanıldığını vurgulamak üzere öldürme ve atma fiilleri bizzat O'na nispet edilmiştir.⁷⁵ Esasen savaş herkesin gözü önünde gerçekleşmişti; öldüren de belliydi öldürülen de, atan da belliydi atılan da. Ancak burada bütün sebeplerin, gizli ve açık faktörlerin üzerinde hükümlanlık sahibi olan ilâhî iradenin geçerliliği söz konusudur.⁷⁶ Böylece her an bütün işleri yöneten Allah Teâlâ tarihin dönüm noktalarından birinde yine tasarrufta bulunarak her iki tarafın da farklı hesaplarla çıktıkları yolda olmasını istediği sonucu dilediği şekilde gerçekleştirmişti.⁷⁷

de olduğunu nakletmektedir. Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 8/351-353. Ancak Râzî, tefsirinde meseleyi tartıştığı bir başka yerde ise meleklerin savaşmak için değil âyette de belirtildiği gibi müminlere müjde ve moral vermek amacıyla geldiklerini belirterek bunun daha doğru olduğunu söylemektedir. Bk. Fahreddîn er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb*, 15/460. Bize göre de meleklerin yardımından bahsedilen âyetlerde fiilî olarak melek ordusu göndermekten ziyade ilâhî yardım gönderileceği bildirilmekte olup akabinde de (Âl-i İmrân 3/126; el-Enfâl 8/10) bunun yalnızca Allah'tan bir müjde ve Müslümanların kalplerinin O'nun desteğiyle mutmain olması amacına matuf olduğu belirtilmektedir. Diğer taraftan meleklerin doğrudan savaştıkları fikrine yönelik yapılmış olan itirazlara ikna edici bir cevap da verilememiştir. Konu hakkında iki çalışma için bk. İsrail Balcı, "Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur'ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği", *İSTEM: İslâm San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi* 13 (2009), 85-124; Musa Koçar, "Hz. Peygamber'in Savaşlarında Meleklerin Yardımı Problemi", *IV. Kutlu Doğum Sempozyumu* (Isparta: S.D.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2002), 57-68. Ayrıca hadis, siyer, megâzi ve tefsir edebiyatında meleklerin doğrudan savaştıklarını bildiren ilgili rivayetleri bir arada görmek ve bunların bir değerlendirmesi için bk. Büşra Nur Güler, "Sîret-Nüzûl İlişkisi Bağlamında Bedir ve Hendek Savaşı'nda Meleklerin Yardımı Meselesi", *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 43-74.

⁷³ Allah Teâlâ'nın savaş meydanlarında İslam cemaatine yaptığı yardımlar için ayrıca bk. Münir Muhammed Gadban, *Nebevi Hareket Metodu*, trc. Tarık Akarsu (İstanbul: Nehir Yayıncılık, ts.), 2/86-104.

⁷⁴ el-Enfâl 8/5. Bu ifade Hz. Peygamber'in kendi iradesi dışında hareket ettiği şeklinde anlaşılmalıdır. Kuşkusuz Allah'ın elçisi ile Müslümanlar kervana baskın yaparak onu ele geçirmek amacıyla kendi iradeleriyle Medine'den çıkmışlardı. Ancak onların bir hesabı olduğu gibi Allah'ın da bir hesabı vardı.

⁷⁵ el-Enfâl 8/17.

⁷⁶ Bk. Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, 4/389-390.

⁷⁷ Burada önemli bulduğumuz bir noktaya dikkat çekmek istiyoruz. Savaş meydanla-

6.2. Uhud Savaşı

Uhud gazvesi, “Allah’ın günleri”nin⁷⁸ insanlar arasında dönüp durmakta olduğunu gösteren, sünnetullah gereği, İslâm ordusunun sabrederek Allah’ın emrine itaat ettikleri sürece O’nun yardım vaadinin gerçekleşeceği, aksi takdirde -Müslüman da olsalar- yenilgiye uğramaktan kurtulamayacakları hakikatini⁷⁹ teyit eden bir muharebedir. Bilindiği gibi Mekke müşrikleri Bedir savaşında İslâm ordusu karşısında ağır bir yenilgi almış ve başta Ebû Cehil olmak üzere birçok liderlerini kaybetmişlerdi. Bu hezimet üzerine Kureyşliler, Ebû Süfyân yönetimindeki ticaret kervanı Mekke’ye ulaştığında Müslümanlardan Bedir’in intikamını almak amacıyla yapılacak savaş hazırlığı için bu kervanda bulunan bütün malları kullanma kararı aldılar. Bu kervanda bin deve ile elli bin dinar değerinde ticaret malı bulunuyordu.

Öte yandan Benî Kaynuka Yahudilerinin antlaşmaya ihanetleri yüzünden Müslümanlar tarafından Medine’den sürülmeleri diğer Yahudi kabilelerinin kin beslemelerine neden olmuştu. Nitekim Yahudi liderlerden Ka’b b. Eşref yaklaşık kırk adamıyla Mekke’ye giderek Ebû Süfyân’la

rında yahut sair zamanlarda Müslümanların elde ettikleri başarılarında Allah’ın inayet ve desteğiyle birlikte onların ortaya koydukları üstün performans ve fedakârlık gözden uzak tutulmamalıdır. Her ne kadar Kur’ân dilinde zafer Allah’a izafe edilse de bu, Müslümanların elleriyle kazanılmakta ve Allah İslâm düşmanlarını müminlerin üstün gayretleriyle rezil rüsvay etmektedir (et-Tevbe 9/14). Aksi takdirde rubûbiyetin yalnızca Allah’tan yana ve tek taraflı olarak işletilmesi, Müslümanların çabalarını itibarsızlaştırarak onların tarihin öznesi olmaları için gerekli adımları atmalarının önünde bir engel oluşturabilecektir.

⁷⁸ Âl-i İmrân 3/140. “Eyyâmullah” ifadesi Kur’ân’da Allah-insan, Allah-toplum ve Allah-tarih ilişkisini ortaya koyan ve tarihsel zaman ve olayları ifade edebilecek bir şekilde kullanılan en müstesna kelimelerden biridir. Esasen bu tabir İslâm öncesi dönemde Araplar tarafından bilinen ve “tarihi olay ve hadiseler” anlamında kullanılan “Eyyâmü’l-Arab” kelimesinin bir benzeridir. Buna göre tarihin işleyişi herhangi bir yasaya bağlı olmaksızın, gelişigüzel bir şekilde değil ancak Allah’ın toplumlar için belirlediği yasalara dayalı olarak gerçekleşir. Toplumlar bu yasalara bağlı olarak yükselir/gelişme gösterir yahut alçalır/gerilerler. Bu durum aynı zamanda her an faaliyette olan Allah’ın güç ve otorite olarak ilke ve yasalarıyla tarihin merkezinde bulunduğuna işaret etmektedir. “Allah’ın günleri” ifadesinin delaleti hususunda üç farklı yaklaşım vardır. Kimilerine göre bu kelime, Allah’ın risalet vazifesi verdiği elçilerine ve müminlere yardım edip onları düşmanlarına karşı üstün kıldığı zamanlar iken kimileri “Eyyâmullah” ifadesinin Allah’ın elçilerine kulak vermeyip onlara karşı mücadele eden inkârcı ve zalimlere yönelik Allah’ın ceza ve helakinin gerçekleştiği günler anlamına geldiğini söylemektedir. Müfessirlerin çoğuna göre ise bu ifade hem nimet hem de helak günlerine delalet etmektedir. “Eyyâm” kelimesi Kur’ân’da dört yerde (Âl-i İmrân 3/140; Yûnus 10/102; İbrâhîm 14/5; el-Câsiye 45/14) “Allah’ın günleri”ni ifade edecek şekilde yer almakta ve bu kullanımlarda toplumlar için bu tarih yasasının önemine dikkat çekilmektedir. Bu terim hakkında geniş bilgi için bk. Rıza Korkmazgöz, “Dinamik Tarih Algısının Kur’ânî İfadesi: Eyyamullah”, *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2012), 155-174.

⁷⁹ Âl-i İmrân 3/152.

görüştü ve Müslümanlarla savaş yapmaları durumunda onlara destek verecekleri vaadinde bulundu. Böylece bir yıl süren uzun hazırlık dönemi boyunca iki bin tanesi paralı olmak üzere toplam üç bin kişilik güçlü bir ordu oluşturuldu. Bu orduda yedi yüz zırhlı, iki yüz atlı asker ile üç bin tane de deve vardı. Uhud savaşında kadınlar da hem müşrik ordusundaki askerleri desteklemek hem de onların savaştan kaçmalarına engel olmak amacıyla develerin üzerinde bu savaşa katıldılar.

Mekkeli müşrikler Müslümanlarla yapacakları büyük bir savaş için hazırlıklara devam ederken Hz. Peygamber'in amcası Abbas b. Abdülmuttalib Hz. Peygamber'e bir mektup göndererek ona bu önemli gelişmeyi haber verdi. Bu yüzden müşrikler Ebû Süfyân komutasındaki büyük bir orduyla Medine'nin karşı tarafında bulunan Uhud mevkiine ulaştıklarında Müslümanları savaşa hazırlıklı bulduklarında çok şaşırıldılar. Hz. Peygamber her zaman yaptığı gibi savaş öncesinde ashâbiyla istişarede bulunarak Mekke ordusuna nerede karşılık vermelerinin daha uygun olacağını onlarla müzakere etti. Hz. Peygamber Medine'de kalıp savunma savaşı yapma taraftarıydı. Şehir dışında düşmanla karşılaşmak isteyenlere de "Ben sizin hezimete uğramanızdan korkuyorum" dedi. Ancak özellikle Bedir savaşına katılmayan kimselerin ve Hz. Hamza gibi bazı büyük sahâbilerin müşriklerle şehir dışında savaşma konusundaki ısrarlarından dolayı o İslâm ordusuna bu yönde emir verdi. Böylece İslâm ordusu Hz. Peygamber'in komutasında bin kişi ile yola çıktı ancak münafıkların reisi Abdullah b. Übey'in ordunun yaklaşık üçte biriyle İslâm ordusundan ayrılıp geri dönmesiyle Müslümanlar yedi yüz kişi kaldılar.

Hız. Peygamber savaş öncesinde başlarına Abdullah b. Cübeyr'i tayin ettiği yaklaşık elli kişiden oluşan bir okçu grubunu, atlı düşman askerlerini engellemeleri için bölgeye hâkim bir konumda bulunan Ayneyn tepesine yerleştirdi ve onlara, galip gelirse dahi, hiçbir durumda orayı terk etmemeleri yönünde kesin talimat verdi. Savaş başladığında Allah'ın yardımıyla çok geçmeden müşrikler bozguna uğramış, Mekkeliler kadınlarıyla birlikte kaçmaya başlamış ve savaş alanından çıkmışlardı. Ancak okçu birliğinde bulunan birçok kimse savaşın bittiği düşüncesiyle ganimetten mahrum kalmamak için tepeyi terk etmeye başladı. Bunun üzerine Halid b. Velid'in atlı askerleriyle savaş alanına inmesi ve onları gören müşrik ordusunun da geri dönmesi üzerine Müslümanlar iki kuvvet arasında kalmış ve savaşın seyri bir anda tersine dönmüştü. Özellikle Hz. Peygamber'in öldürüldüğü şayiası İslâm ordusunun direncini kırmış ve Müslümanlar için zorlu bir imtihan başlamıştı. Nihayetinde Hz. Peygamber'in hayatta olduğunu öğrenen İslâm ordusu yeniden toparlanarak mukavemet göstermiş ve Uhud kayalıklarına çekilmişti. Bunun üzerine Ebû Süfyân bir grup askeriyle onlara ulaşmaya çalıştıysa da Müslümanların taşlarla karşılık vermesi üzerine başarısız olmuş ve savaş böylece son bulmuştu.

Savaşın ertesi günü Hz. Peygamber müşrikleri korkutmak ve onların geri dönerek Medine'ye saldırmalarını önlemek amacıyla Müslümanlara müşrik ordusuna karşı yürüme emri vererek Hamrâülesed gazvesine çıktı. Ancak Mekkelilerin geri dönmekten vazgeçmeleri üzerine herhangi bir çatışma yaşanmadan İslâm ordusu Medine'ye geri döndü. Bu muharebede Müslümanlar yetmiş şehid vermiş, müşriklerden ise yirmi iki kişi öldürülmüştü. Her ne kadar bu savaşta müşrikler üstün gelmiş olsalar da yine de Müslümanları ortadan kaldırma ve Medine'yi işgal etme amaçlarına ulaşmadan geri dönmek zorunda kalmışlardı.⁸⁰

Kur'an'daki anlatıma göre Allah Teâlâ bu savaşta kendisine güvenip dayanan kullarını desteklemiş ve onların attıkları adımlara mukabil tasarruflarda bulunmuştur. O, savaş henüz başlamadan önce düşman ordusunun yaklaşık dörtte biri kadar asker sayısına sahip olan ve savaş teçhizatı bakımından da onlardan zayıf durumda bulunan İslâm ordusunu cesaretlendirmek ve kalplerini pekiştirmek amacıyla onlara Bedir'deki yardımını hatırlatarak düşmanın saldırması halinde beş bin melek ile yine yardımda bulunacağını müjdelemiştir.⁸¹ Nitekim savaşın başlarında İslâm ordusu Allah'ın inayetiyle düşmanı bozguna uğratmış ve müşrikler savaş alanından kaçmaya başlamışlardı. Zafer Müslümanlara bu kadar yakın iken onların zaaf göstererek ganimet hırsıyla Hz. Peygamber'in emrine karşı gelmeleri pahalıya mal olmuş⁸² ve onlar keder üstüne keder yaşamışlardı.⁸³ Ancak Allah Teâlâ Müslümanları bu üzüntüleriyle baş başa bırakmamış ve Bedir'de olduğu gibi⁸⁴ onları dinlendiren ve endişelerini gideren bir

⁸⁰ Uhud Savaşı hakkında geniş bilgi için bk. Vâkîdî, *Megâzî*, 1/199-300; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebeviyye*, 2/60-105; Muhammed Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, çev. Nazire Erinç Yurter (İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, ts.), 47-62; Muhammed Hamidullah - Casim Avcı, "Uhud Gazvesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42/54-57.

⁸¹ Allah'ın müminleri nişanlı beş bin melek ile müjdelemesi, ancak onların savaşta sebat göstermeleri şartına bağlı olarak söylenmiştir (Âl-i İmrân 3/125). Nitekim İslam ordusu savaş esnasında sabretmeyip ganimet elde etmek hırsıyla Hz. Peygamber'in emrine muhalefet ettiklerinden bildirilen melekler inmemiştir. Burada meleklerin ineceği vaadinin önceden haber verilmesi, onların savaşta kararlılık göstermelerini sağlamak ve Allah'ın onlara yardım edeceğinden emin olmaları gayesiyledir. "Size yetmez mi?" ifadesi ise düşman karşısında sayıca az ve teçhizat bakımından zayıf olan Müslümanların zaferden pek ümitli olmamaları nedeniyle söylenmiş olup akabindeki "Elbette yeter" sözü, bu olumsuz havayı dağıtmak içindir. Bk. Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 1/411.

⁸² Âl-i İmrân 3/152.

⁸³ Müslümanlar Uhud Savaşı'nda Hz. Peygamber'in öldürüldüğü sayıya, onun yüzünün yaralanması, yetmiş Müslümanın şehid edilmesi, savaşın başlarında elde edilmiş olan zafer ve ganimetin kaybedilmesi ve nihayetinde müşriklerin galip gelmesi gibi üzüntülerle keder üstüne keder yaşamıştır. Bk. Zemaşşerî, *el-Keşşâf*, 1/427.

⁸⁴ el-Enfâl 8/11.

uyku indirip sıkıntılarını hafifleterek onlara yine lütufta bulunmuştu.⁸⁵ Öte yandan müşrik ordusunun böylesine üstünlük sağladığı ve Hz. Peygamber'in etrafında yalnızca bir grup sahâbînin kaldığı durumda elçisini ve ona gönülden iman edenleri yok olmaktan kurtarması da O'nun kendisine güvenen kullarına olan inayetlerindedir.

Bu muharebe aynı zamanda Allah'ın tüm toplumlar için belirlemiş olduğu yasa gereğince, savaş stratejisine bağlı kalan ve sonuna kadar savaş disiplinini elden bırakmayan kimselerin -kim olursa olsun- galip geleceklerini gösteren yaşanmış bir tecrübedir. Diğer taraftan Allah'ın ilkesi/yasası gereği Müslüman topluluğun başına gelen bu musibet, gerçek inananları ortaya çıkarmış ve münafık kimseleri de ifşa etmiştir.⁸⁶ İslâm saflarında bulunan kimileri de ortaya çıkan bu olumsuz neticeyle birlikte Allah hakkında yanlış düşüncede bulunmaya ve cahiliye/müşrik zannıyla, O'nun risaletle görevlendirdiği resulünü yalancı çıkardığını, onu inkârcılar karşısında yarımsız bıraktığını ve böylece müşriklerin ona galip geldiğini söylemeye başlamışlardı.⁸⁷ Oysa yaşananlar son derece tabii idi ve haddizatında gerçek müminler de bunu Allah tarafından bir imtihan olarak değerlendirmiş ve üzerinde buldukları hak yolun doğruluğundan hiç bir şüpheye kapılmadan yollarına devam etmişlerdir. Nitekim Uhud Savaşı'nın hemen akabinde Mekkeli müşriklerin Müslümanları ortadan kaldırmak için Medine'ye saldırı amacıyla geri döndükleri haberi gelmişti. Bu duyum Müslümanların imanını artırmış ve onlar "*Allah bize yeter. O ne güzel vekildir!*"⁸⁸ diyerek yaralı oldukları halde Mekke ordusunun üzerine tekrar sefere çıkmışlardır. Öte yandan bu savaşın emre itaatsizlik nedeniyle kaybedilmiş olmasına rağmen Allah Teâlâ onları bağışladığını bildirmiş,⁸⁹ Hz. Peygamber de beşerî zafiyet göstererek Ayneyn tepesini terk eden okçu birliğindekiler de dâhil olmak üzere, savaşa katılan ashâbına herhangi bir kınamada bulunmamıştır.

Kur'an-ı Kerim'de Uhud Savaşı bağlamında bahsedilen kayda değer bir husus da şudur: Mücadele ortamlarında her şey kendi tabii seyrinde gerçekleştiğinden zafer yahut yenilgi olmak üzere her iki ihtimale de açık bir süreç yaşanmaktadır. Bu çerçevede -yenilginin ötesinde- Allah'ın elçisinin hayatını kaybetmesi de pekâlâ mümkün olabilecek bir durumdur.⁹⁰ Nitekim savaş sırasında Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberi yayıldığında

⁸⁵ Âl-i İmrân 3/154.

⁸⁶ Âl-i İmrân 3/166-167.

⁸⁷ Taberî, *Câmiu'l-beyân*, 6/164.

⁸⁸ Âl-i İmrân 3/173.

⁸⁹ Âl-i İmrân 3/152.

⁹⁰ Nitekim Kur'an'da isim bildirilmeksizin bazı peygamberlerin gönderildikleri toplumlar tarafından haksız yere öldürüldükleri bildirilmektedir (Âl-i İmrân 3/21, 112; en-Nisâ 4/155).

bu durum her ne kadar Müslümanlar arasında önce bir şok etkisi yapmış olsa da onlar Allah'ın geçmiş peygamberler hakkında bildirdiği gibi onun da öldürülmüş olabileceğini kabullenmişlerdir.⁹¹ Bu şaya onlar arasında geçici bir durgunluğa, zaafa ve savaştan çekilme düşüncesine sebep olmuştaysa da onlar hemen toparlanmasını bilmiş ve onun getirdiği din uğrunda savaşmaya devam etmişlerdir.⁹²

6.3. Hendek Savaşı

Müslümanların varlık-yokluk mücadelesi verdiği büyük savaşlardan biri de Kur'ân'da "Ahzâb" olarak isimlendirilen, ancak daha çok Medine'yi müdafaa için kazılan hendekler sebebiyle "Hendek savaşı" olarak bilinen muharebedir. Medine'den sürülen Benî Nâdir Yahudilerinin başını çektiği bir topluluk tarafından savaşa teşvik edilen Kureyş liderliğinde, hicretin beşinci yılında bölgedeki Arap topluluklarının bir araya gelerek oluşturmaya çalıştığı bu büyük ordunun amacı, Müslümanları tamamen ortadan kaldırmak ve bu meseleyi kalıcı olarak çözüme kavuşturmaktı. Böylece bazı Yahudi liderler Kureyş, Gatafân kabileleri, Ehâbişler ve küçük bazı Arap topluluklarla görüşerek onları Müslümanlara karşı savaşmak için ikna etmeye çalıştılar ve bunda da başarılı oldular. Büyük çabalar neticesinde Müslümanlara karşı o günün şartlarında karşı konulması çok zor, teçhizatlı on bin yahut biraz daha fazla askerî bir güç ortaya çıkarıldı.

Öte yandan büyük bir savaş için hazırlıklar Müslümanlara hissettirilmeden gizlice yürütüldüğünden Hz. Peygamber kendilerine yönelik bu büyük imha girişimini ancak son zamanlarda öğrenebilmişti. O vakit kaybetmeden gerekli istişareleri yaparak atılması gereken adımları belirlemiş ve Müslümanlar savunma hazırlıklarına başlamıştı. Medine'nin etrafında kazılmasına karar verilen mevkiiler belirlenerek altı gün boyunca gece gündüz demeden kazı çalışması yapılmış yine de bir bölgede hendek yeterli genişlik ve derinliğe ulaşmadan müttefik düşman kuvvetleri Medine'ye dayandığı için çalışmaya son verilmişti. Bu savaşta Müslümanların sayısı ise toplam üç bin idi.⁹³

Hz. Peygamber ve Müslümanlar on beş-yirmi gün boyunca devam eden bu büyük muhasara süresince çok zor günler geçirdiler. Zira müttefik kuvvetler çok kalabalık bir şekilde hem kuzeyden hem güneyden

⁹¹ Âl-i İmrân 3/144.

⁹² İsmail b. Ömer İbn Kesîr, *Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme (Riyâd: Dâru taybe, 1420/1999), 2/128.

⁹³ Hendek Savaşı ile ilgili geniş bilgi için bk. Vâkîdî, *el-Megâzî*, 2/440-496; İbn Hişâm, *es-Siretü'n-nebevîyye*, 2/214-233; Ebü'l-Abbâs el-Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ' bima li'n-nebi mine'l-ahvâl ve'l-emiâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1420/1999), 1/221-244; Hamidullah, *Hz. Peygamber'in Savaşları*, 63-78.

gelmişlerdi ve hendeği geçmeleri durumunda Müslümanların onlara karşı koyabilme imkânları yoktu. Medine'yi baştanbaşa endişe kaplamış ve dayanılmaz sıkıntı şehrin her yanını ve herkesi kuşatmıştı. İlahî imtihan sonuç bakımından eksiksizdi ve her şeyi en ince noktasına kadar ölçüyor, herkesin gerçek değerini ortaya çıkarıyordu. Bu daha önce benzeri görülmemiş bir imtihandı ve müminler sarsıldıkça sarsılmışlardı.⁹⁴

Müslümanlar bir yandan Medine'yi kuşatan düşman kuvvetlerini durdurmaya çalışırken diğer yandan anlaşmalı oldukları Yahudi kabilesi Benî Kureyzâ'nın anlaşmayı bozarak İslâm ordusuna saldırmaya hazırlandığı haberi gelmişti. Ortaya çıkan yeni durum bu zorlu süreçte Benî Kureyzâ'yı daha büyük bir tehlike haline getirmişti. Çünkü onlarla Müslümanlar arasında hendek de yoktu ve bu, Müslümanların tamamen kuşatılması anlamına geliyordu. Bunların üzerine bir de münafıkların moral bozucu kara propagandaları eklenince durumun vahameti daha da artmıştı.

Dışarıdan bakıldığında bir çıkış yolu, bir kurtuluş emaresi görünmüyordu. Savaşın daha da şiddetlendiği günlerden birinde Hz. Peygamber ve Müslümanlar öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarını vaktinde kılamamış ve bu sebeple Allah'ın elçisi şöyle dua etmişti: "Müşrikler bizi ikindi namazını kılmaktan alıkoydular. Allah içlerini ve kalplerini ateşle doldursun!". Hz. Peygamber savaşın sonlarına doğru ise Rabbine şöyle yakarmıştı: "Ey kitabı indiren, hesabı çabucak gören Allah'ım! Düşman gruplarını hezimete uğrat, onları mağlup eyle!"⁹⁵ Peygamber hanımlarından Ümmü Seleme, kendisinin Hz. Peygamber'le birlikte Müreysî gazvesi, Hayber'in fethi, Hudeybiye seferi, Mekke'nin fethi ve Huneyn savaşı gibi birçok savaşta bulunduğunu ancak bunlar içerisinde Hz. Peygamber için en yorucu ve İslâm ordusu için de en çok korku duyulan gazvenin Hendek Savaşı olduğunu belirtmiştir.⁹⁶

Bu süreçte her ne kadar şartlar Müslümanların aleyhine olsa da düşman kuvvetleri birkaç kez teşebbüs etmelerine rağmen çukurları aşmada başarılı olamamış, Benî Kureyzâ da umdukları gibi Müslümanlara zarar verememişti. Hz. Peygamber ve Müslümanlar Allah'ın inayetiyle büyük bir mukavemet göstermiş, onlar karşılaştıkları bu sıkıntıyı Allah'ın daha önce kendilerine haber verdiği Rabbanî bir seçim olarak görmüş⁹⁷ ve bu zorluklar, müminlerin ancak imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştı.⁹⁸ Bu kritik süreçte Hendek Savaşı'nda Müslümanlara karşı savaşmak amacıyla Gatafân kabilesiyle birlikte Medine'ye gelen Benî Eşca' kabilesinin lideri Nuaym b.

⁹⁴ Kur'an'ın ilgili tasvirleri için bk. el-Ahzâb 33/10-12.

⁹⁵ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 1/237-238, 242.

⁹⁶ Makrîzî, *İmtâ'u'l-esmâ'*, 1/235.

⁹⁷ Derveze, *et-Tefsîru'l-hadis*, 6/16.

⁹⁸ el-Ahzâb 33/22.

Mes'ûd gizlice Hz. Peygamber'e gelerek Müslüman olmuştu. Onun Benî Kureyâ ile Kureyş liderliğindeki büyük ordu arasında güvensizlik ortamı oluşturması, savaşın gidişatını İslâm ordusunun lehine çeviren bir başka önemli gelişme olmuştu. Böylece düşman tarafında çözümler başlamış ve nihayet soğuk kış gecelerinden birinde Allah'ın gönderdiği fırtınayla birlikte O'nun görünmeyen orduları⁹⁹ Mekke ordusunun direncini kırmış ve müşrikleri sonuç alamadan beldelerine dönmeye mecbur bırakmıştı.¹⁰⁰

Allah Teâlâ yine hassas bir süreçte kendisine güvenen ve ellerinden geleni fazlasıyla yapan müminleri kendi çaresizlikleriyle baş başa bırakmamış ve İslâm ordusu galip gelmiştir. Öte yandan Kur'ân'da önceki anlatımlarda olduğu gibi buradaki anlatımda da galibiyetin, muhasara öncesindeki hendek kazımından savaşın sonuna kadar olağanüstü şartlarda mücadele veren İslâm ordusuna değil de Allah'a izafe edilmesi¹⁰¹ dikkat çekicidir. Zira mevcut şartlarda karşı konulması imkânsız görülen ordu, Müslümanların adeta insanüstü gayretleri mukabilinde Allah'ın takdîr ve inayetiyle hiçbir sonuç alamadan, kin ve öfkeleriyle Mekke'ye geri dönmek zorunda kalmıştı. İslâm ordusunun üstün mücadelesiyle birlikte mutlak güç sahibi ve yegâne galip olarak Allah'ın bu zorlu süreçte müminlerle birlikte bulunması, onlara sakinetini indirmesi ve onları görünmez ordularıyla desteklemesi, İslâm ordusunun kazanması için kâfi gelmişti.¹⁰² Bu büyük zaferin hemen akabinde yine Allah'ın inayetiyle, Müslümanlarla aralarındaki anlaşmayı bozmalarından ve ihanetlerinden dolayı Benî Kureyâ da o çok güvendikleri kalelerinden çıkarılmıştı. Böylece müminlerin elleriyle Yahudilerin kalplerine korku salınarak onlar toprakları, yurtları ve mallarıyla birlikte Müslümanlara teslim olmak zorunda kalmışlardı.¹⁰³

SONUÇ

Kur'ân-ı Kerîm yaşanmakta olan bir hayata rehberlik yapmak amacıyla nazil olduğu için onu hitap ettiği toplum ve Hz. Peygamber'in risalet sürecinde yaşanan hadiseler eşliğinde anlamaya çalışmak gerekir. Bu kapsamda Kur'ân'ın Hz. Peygamber'in tevhid davetine olumlu yahut olumsuz karşılık verenlerin bu tepkilerini ve o sürece ilişkin en doğru ve

⁹⁹ Zemahşerî, Buhârî'de ve diğer birçok hadis kaynağında zikredilen "*Bana Sabâ rüzgârı ile yardım edildi. Âd kavmi de Batı rüzgârı ile helak edildi.*" (Bk. Buhârî, "istiskâ", 15 (1035) hadisini naklettikten sonra Allah tarafından gönderilmiş olan görünmez orduların bin kadar melek olduğunu söylemektedir. Bk. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3/525-526. Mâtürîdî de Allah Teâlâ'nın, müşrik ordusunun üzerine fırtına ve melekler göndermek suretiyle müminlere inayette bulunduğunu ifade etmektedir. Bk. Mâtürîdî, *Te'vilât*, 8/370.

¹⁰⁰ el-Ahzâb 33/9.

¹⁰¹ el-Ahzâb 33/25.

¹⁰² el-Ahzâb 33/9, 25.

¹⁰³ el-Ahzâb 33/26-27.

güvenilir bilgileri ihtiva ettiğini belirtmek gerekir.

Allah Teâlâ, elçisine peygamberlik vazifesi vermesiyle birlikte ona yürüyeceği yolu göstermek, onu görevi boyunca karşılaşacağı sıkıntılar karşısında teskin/teselli etmek ve düşmanlarının verebileceği zararlardan onu korumak/himaye etmek suretiyle çeşitli inayetlerde bulunmuştur. Kuşkusuz Allah'ın Hz. Muhammed üzerindeki en büyük inayeti onu bu şerefli vazife için kendisine elçi olarak seçmesidir. Allah Teâlâ, kendisine ilk vahiy geldiğinde beşerî bir refleks olarak aklını yitirmekten yahut mecnun olmaktan korkan resulüne kutlu bir yol üzerinde bulunduğunu bildirmiş ve gönlünü yatıştırmıştır.

Allah'ın, elçisi üzerindeki ilahî inayetlerinden biri de Mekke ileri gelenlerinin asılsız iddia ve söylemlerini geçersiz kılmak suretiyle resulünü teyit etmesidir. Müşrikler yakın bir zamanda Hz. Peygamber'in getirdiği dinin ortadan kalkacağını ve kendisinin de unutulup gideceğini iddia etmişlerdi. Ancak Allah bu sıkıntılı süreçte resulünü destekleyerek onu Kevser muştusu ile onurlandırmış ve asıl yok olup gidecek kimselerin kendileri olduğunu müşriklere bildirmiştir. Yine hicret yolculuğu öncesinde Mekkelilerin onu öldürmek üzere kurdukları tuzaklarını boşa çıkarmış ve Sevr mağarasında gizlendikleri sırada da elçisine sekinetini indirmek ve onu görünmez ordularla desteklemek suretiyle bu kritik süreçte himaye etmiştir.

Allah, Hz. Peygamber'in komutasında Müslümanların müşriklerle yapmış olduğu savaşlarda da onları yalnız bırakmamıştır. İslâm ordusu bu savaşlarda düşmanlarına göre sayıca az ve teçhizat bakımından da çok zayıf durumda olmasına rağmen onların üstün inanç ve gayretlerine mukabil Allah Teâlâ üzerlerine güven duygusu indirmiş onları görünmez ordularla desteklemiş ve esenliğe çıkarmıştır. Ancak bu noktada savaş meydanlarında yahut diğer zamanlarda Müslümanların elde ettikleri başarılarında ortaya koydukları üstün performans ve fedakârlığın da Allah'ın inayet ve teyidiyle birlikte gözden uzak tutulmaması gerekir. Ayrıca Allah Teâlâ'nın inananlara yönelik yardım vaadi, yalnızca dünyevî zaferler şeklinde anlaşılmalıdır. Zira O'nun, elçilerine ve müminlere yardımı bazen düşmanlarının karşı koyamayacakları kuvvetli bir delil, bazen istikamet üzere sebat ve kararlılık, bazen de dünyevî zafer ve hükümlerlik vermesi şeklinde gerçekleşebilir. Hz. Peygamber'in risalet sürecinde bu yaşananlar aynı zamanda Kur'ân'da sunulan dinamik Rab-insan münasebetinin bir tezahürü olarak âlemlerin Rabbinin tarihe ve topluma yönelik kesintisiz tasarruflarda bulunmasına güzel örnekler oluşturmaktadır.

KAYNAKÇA

Abdülbaki, M. Fuâd. *el-Mu'cemu'l-müfehres li elfâzı'l-Kur'âni'l-Kerîm*. Kahire: Dâru'l-Hadis, 1428/2007.

Akçay, Mustafa. “Vahiyde Fetret Problemi Üzerine Bir İnceleme”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2 (2000), 79-88.

Apak, Adem. *Anahatlarıyla İslam Öncesi Arap Tarihi ve Kültürü*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2012.

Balcı, İsrâfil. “Bedir Savaşıyla İlgili Mucizevi Rivayetlerin Kur’ân, Hadis ve Tarih Verilerine Göre Kritiği”. *İSTEM: İslâm San’at, Tarih, Edebiyat ve Müsikîsi Dergisi* 13 (2009), 85-124.

Beyzâvî, Nâsirüddin. *Envârü’l-tenzîl ve esrârü’t-te’vîl*. thk. Muhammed Abdurrahmân. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsîl-‘Arabî, 1418.

Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *el-Câmi’u’s-sahîh*. thk. Muhammed Zühêyr b. Nâsir en-Nâsir. 9 Cilt. Medîne: Dâru tavkîn-necât, 1422.

Çelik, Hüseyin. “İslam Öncesi Mekke’de Ruh ve Cin İnancı”. *Kur’ân’ın Anlaşılmasına Katkısı Açısından Kur’ân Öncesi Mekke Toplumuna Sempozyumu*. ed. Mevlüt Güngör. 315-332. İstanbul: İ.B.B. Kültür Müdürlüğü Yayınları, 2011.

Derveze, M. İzzet. *et-Tefsîru’l-hadis (Nüzul Sırasına Göre Kur’ân Tefsiri)*. 7 Cilt. İstanbul: Ekin Yayınları, 2. Basım, 1998.

Derveze, M. İzzet. *Asru’n-Nebî (Kur’ân’a Göre Hz. Muhammed’in Hayatı)*. çev. Mehmet Yolcu. 2 Cilt. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2011.

Derveze, M. İzzet. *Kur’ânü’l-mecîd (Kur’ân’ı Anlamada Bir Yöntem Çalışması)*. çev. Vahdettin İnce. İstanbul: Ekin Yayınları, 1997.

Gadban, Münir Muhammed. *Nebevi Hareket Metodu*. trc. Tarık Akarsu. 2 Cilt. İstanbul: Nehir Yayıncılık, 7. Basım, ts.

Güler, Büşra Nur. “Sîret-Nüzûl İlişkisi Bağlamında Bedir ve Hendek Savaşı’nda Meleklerin Yardımı Meselesi”, *Hadis ve Siyer Araştırmaları Dergisi* 3/1 (2017), 43-74.

Hamidullah, Muhammed. *Hz.Peygamber’in Savaşları*. çev. Nazire Erinç Yurter. İstanbul: Yeni Şafak Gazetesi, ts.

Hamidullah, Muhammed - Avcı, Casim. “Uhud Gazvesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42/54-57. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

İbn Âşûr, Muhammed Tâhir. *Tefsîru’t-tahrîr ve’t-tenvîr*. 30 Cilt. Tûnus: ed- Dâru’t-Tûnusiyye, 1984.

İbn Ebî Hâtîm. *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*. thk. Es’ad Muhammed et-Tayyib. 10 Cilt. Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 3. Basım, 1419/1999.

İbn Hişâm, Abdülmelik. *es-Siretü’n-nebeviyye*. thk. Mustafa es-Sekka. 2 Cilt. Kahire: Şirketü Mustafa el-Babî el-Halebî, 2. Basım, 1375/1955.

İbn İshak, Muhammed. *es-Sîretu'n-nebeviyye*. thk. Ahmed Ferid el-Mezîdî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2004.

İbnü'l-Kelbî. *Putlar Kitabı*. çev. Beyza Bilgin. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2016.

İbn Kesîr, İsmail b. Ömer. *Tefsîrû'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Sâmi b. Muhammed es-Selâme. 8 Cilt. Riyâd: Dâru taybe, 2. Basım, 1420/1999.

İbn Manzûr. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru sâdır, 3. Basım, 1414.

İbn Sa'd, Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Ali Muhammed Ömer. 11 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-hancı, 2001.

İsfahânî, Râgıb. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'an*. thk. Safvan Adnan Davûdî. Dîmeşk: Dâru'l-kalem; Beyrut: Dârü'ş-şâmiyye, 1412.

Kahraman, Hüseyin - Şakar, Mehmet. "Hz. Peygamber'in İlk Vahyin Akabinde İntiharı Düşünmesi İle İlgili Rivayetlerin Tahlil ve Tenkidi". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2017/1), 151-189.

Koca, Suat. "Aydınlıkta Saklanan Bir Âyet: Ve-inneke le-'alâ hulukin azîm (68/el-Kalem:4) Âyeti Çerçevesinde Kur'ân'da Huluk Kavramını Yeniden Düşünmek". *AÜİFD* 55/2 (2014), 27-58.

Koçar, Musa. "Hz. Peygamber'in Savaşlarında Meleklerin Yardımı Problemi". 4. *Kutlu Doğum Sempozyumu*. 57-68. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2002.

Komisyon. *Kur'ân Yolu*. 5 Cilt. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

Korkmazgöz, Rıza. "Dinamik Tarih Algısının Kur'ânî İfadesi: Eyyamullah". *Kelam Araştırmaları Dergisi* 10/2 (2012), 155-174.

Kutub, Seyyid. *Fızılâli'l-Kur'ân (Kur'ân'ın Gölgesinde)*. trc. Bekir Karlığa v.dğr., 16 Cilt. İstanbul: Hikmet Yayınevi, 1970.

Makrîzî, Ebû'l-Abbas. *İmtâ'u'l-esmâ' bimâ li'n-nebî mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*. thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî. 15 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 1420/1999.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Te'vilâtu ehl-i's-sünne*. thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-'ilmiyye, 2005.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tefhîmu'l-Kur'ân (Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri)*. 7 Cilt. trc. Muhammed Han Kayanî v.dğr., İstanbul: İnsan Yayınları, 1987.

Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ. *Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamber'in Hayatı*. 3 Cilt. trc. Ahmed Asrar. İstanbul: Pınar Yayınları, 3. Basım, 1992.

Mukâtil b. Süleyman. *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*. thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte. 5 Cilt. Beyrût: Dâru ihyâi't-türâs, 1423.

Önkal, Ahmet. “Hicret”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/458-462. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Râzî, Fahreddîn. *Mefâtîhu'l-gayb (et-Tefsîru'l-kebîr)*. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-'Arabî, 1420.

Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Fethü'l-kadîr: el-Câmi' beyne fenneyi'r-rivâ ve'd-dirâye min ilmi't-tefsîr*. 6 Cilt. Beyrût: Dâru İbn Kesîr; Dâru'l-kelîmi't-tayyib, 1414.

Şulul, Kasım. *İlk Kaynaklara Göre Hz. Peygamber Devri Kronolojisi*. İstanbul: İnsan Yayınları, 5. Basım, 2014.

Taberî, İbn Cerîr. *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 26 Cilt. Riyad: Dâru âlemi'l-kütüb, 1422/2001.

Ünal, Necdet. “Kur'ân-ı Kerîm'de Kevser Kavramı”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 10/48 (2017), 760-766.

Vâkıdî, Ebû Abdullah. *el-Megâzî*. thk. Marsden Jones. 3 Cilt. Beyrut: ed-Dâru'l-'âlemiyye, 3. Basım, 1409/1989.

Vural, Faruk. “Sebepleri ve Sonuçları Bakımından Fetret-i Vahiy Meselesi Üzerine Bir İnceleme”. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/8 (2015), 83-102.

Yazır, M. Hamdi. *Hak Dini Kur'an Dili*. 10 Cilt. İstanbul: Huzur Yayınevi, 2005.

Zemahşerî, Cârullah. *el-Keşşâf 'an hakâiki gavâmizi't-tenzîl ve 'uyûni'l-ekâvîl fî vücûhi't-te'vîl*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-'Arabî, 3. Basım, 1407.